

A 1461
F 110
1911

Jenowewa.

Jenowewa oma poea Walurikkaga
ja hirwe lehm.

Hind 20 kop.

Waga frahwiproua

Tenowewa.

Plus ja turlit hale jutustus noore ja
wanale, iseäranis õpetuseks laste emadele
ja lastele.

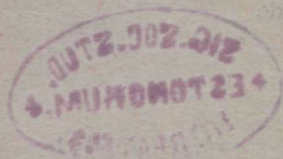
Õdepõhja peal sündinud lugu Kristohw von Schmidt ja
Ernst Ewersi järel.

Tallinnas, 1890.

T. Pihlaka kuluga trükitud.

Дозволено Цензурою. — Дерить, 12-го Апрелья 1890 г.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

33968

Печатаю въ Типографіи Г. Матизена въ Ревелѣ, 1890.

Esimene peatük.

Genowewa lapsepõli ja isamajast lahkumine.

Waga ilma süita kannataja Genowewa, keda ka mitmeski wanas kirjjas pühaks saab nimetatud, elas mitmesaada aasta eest ja nimelt sell ajal, kus ristiusku igal pool wäga kalliks sai peetud. Tema oli Brabanti hertsogi ainumas laps, keda tema wagad wanemad ütlemata õrnusega armastasiwad ja Jumala kartuses ja armastuses üleskaswatasiwad. Genowewa oli juba lapsepõlwes teiste lastest hoopis iseäralikum. Ta armastas Jeesust oma Sunistegijat kõigest südamest, keda tema waga ema temale juba esimestes eluaastades oli tundma õpetanud. Kui ta juba täiealiseks oli saanud, siis käis ta alati waesid ja hädalisi aitamas, ning jägas wiletsatele rohkeid anda oma wanemate ütlemata suurest rikkusest, mis tema wagad wanemad ka sugugi ei keelanud.

Kõik armastasiwad waga Genowewat tema lahkuse ja waga meele pärast ja kutsusiwad teda aga waga Genowewaks. Igal pool kus aga haiged ja surijad oliwad, seal oli ka Genowewa kui kaitseja ingel neile troosti ja abi jä-

gamas. Kõik mis ta omale taskurahaks sai, jägas ta vaeste ja hädalistele, sellepärast ei olnud see sugugi ime, kui teda igal pool sai armsaks ja kalliks peetud, pealegi oli Jenowewa ütlemata kena ja ilus neiu nii et teda õigusega kõige naesterahwaste eeskujuks wõis pidada.

Sell ajal elas ka Trieri maakondas suurtsugu ja kuulus mees krahw Siegwried, kes Jenowewa isa elu oma waprusega ühes lahingis oli peastnud ja noor ilus krahw Siegwried sai hartsogi meelest peagi nii armsaks, et ta temale oma armsa tütre Jenowewa abikaasaks andis. Kui see aeg kätte jõudis, et Jenowewa oma armsa mehega isa majast lahkuma pidi, siis tuliwad kõik teda saatma, kuna ühegi film kuiwaks ei jäenud haleduse pärast, et Jenowewa neist pidi lahkuma.

Wana hartsok hakkas weel kord jumalaga jätmiseks oma tütre kaela ümbert kinni, kuna ta pisaral filmil ütles: „Mina siis meie kallid ja armas tütar, Jumala nimel selle mehega teele, kes nüüd su elusaatja ja kaitsja on! Mina ja sinu ema oleme juba wanad ja ei wõi seda sugugi teada, kas meie ihulikud filmad sind weel näha saawad. Jumal aga on sinuga igalpool, sellepärast kardad ja armastad teda, nii kui meie sind oleme õpetanud ja ära ilmaski teda ära unusta, siis ei unusta Jumal sind ega jätta sind mitte maha ja kui meie surma tunnike

tuleb, siis võime meie rahuga omad filmad finni panna ja jenna maale minna, kus igavene rahu on.“

Sellejärel võttis ka waga ema weel kord Jenowewat oma kaendlasse ja hoidis teda wärisewa kättega oma wastu rindu, nii et ta haleduse pärast nuksuwa, waewalt kuuldawa healega ütles: „Ela heaste, minu armas Jenowewa, Jumal õnnistagu ja hoidku sind isi! — Oh, ma ei tea isegi, mispärast mu süda nii raske ja kurb on! Sa olid ikka meie hea, armas ja kallis sõnakuulelik tütar ja ei ole meid iialgi kurwastanud — oh järe siis ka alati heaks ja wagaks, kõigil oma eluajal ja ära tee ilma siki seda, mispärast ja Jumalat ja oma wanu wanemaid wõiksid kurwastada! Kui meie sind, nii kui su armas isa ütles, siin ma peal enam oma ihu filmadega ei piaks näha saama, siis saame meie taewas ometi jälle üksteist näha, kus enam ühesteisest lahkumist ei ole!“

Sellepeale pööriswad mõlemad wanakesed enast krahw Siegwriedi poole öeldes: „Oh pöeg võta teda siis oma hoole ja kaitsemise alla, mis meie kui oma kõige kallimat Jumalast kätte ustud panti sinu kätte usume ja pea teda armsaks ja kalliks, nii kui meie seda oleme teinud. Ole temale isa ja ema asemel, kui mees les oma abikaasat diete ostab armsaks ja kalliks pidada.“ Krahw lubas seda kindlaste, kuna mõlemad põlwili

langediwad, isa ja ema õnnistust wiimseks jumalaga jätmiseks wastu wõttes.

Sellepeale astus Trieri wana auus, lumi walge peaga piiskop Hildolw noore paari juure, kes esite pisut selle abielusse heitmise wastu oli olnud ja ütles waike tasase healega peale õnnistamise kõnet Jenowewale, kui see jumalaga jätmise juures haleduse pärast nuttis: „Urge nutke mitte, armas prõua! Jumal on teid wist mõne iseäraliku asja tarwis wälja walitsenud, mu wana süda aimab seda kui ette juba ära. Sest päew saab tulema, kus meie kõik selle lahkumise kurbtuse filmapisarate asemel rõõmu pisaraid saame walama. Mõelge alati minu armas usu tütar, nende minu wiimsete sõnade peale, kui teile miskit iseäraliku peaks ette tulema — Issand olgu teiega ja ta õnnistagu teid.“

Nende piiskopi sõnade peale käis kõige pealt kuuljate seas kui sala wärin läbi. Ükski ei mõelnud kaksipidi, et miskit imeliku asja ei pidanud tulema, sellepärast oliwad kõik kurtwad. Krahw tõstis sellepeale oma noore nutetawa abikaasa ühe selle tarwis seal olewa uhke walge ratsa hobuse selga, kuna ta ise teise selga kargas. Sellepeale läks teekond hulga uhke teendrite saadetusel Jenowewa uude elukohta.

Teine peatük.

Krahw Siegwried lähes sõtta.

Krahw Siegwriedi loss oli kõrge kaljude peale ehitud, Reini ja Moseli jõgede vahel ütlemata ilusas maakondas. Kui krahvlik pulmarong lossi wärawa juurde oli jõudnud, siis wõtsiwad neid krahwi rahwas suure auu ja wõidu pürgadega vastu. Kõikide silmad waatasiwad oma uue krahwi proua peale ja imestasiwad ütlemata Jenowewa iluduse ja tase oliku üle, kes kui ingel teiste seas oli.

Jenowewa teretas kõiki armsaste ja lahkeste, aga selle peale ei olnud rahwal enam rõõmu lõppugi, kui neile teada sai antud, et krahw Jenowewa palwe peale kõige lossi perele ühe aastase palga kase kordselt lubas maksta, ja kõige maksulistele ühe aastased maksud kinkis. Kõik palusiwad noore paarile taewa isa käest õnnistust ja head elu.

Siegwried ja Jenowewa elasiwad peale selle üht wäga õnneliku ja rõõmuliku abielu. Rogu see rõõm ja õnn tuuris aga mõned nädalad. Ühel hilisel õhtu ajal, kui tuled juba põlesiwad ja Siegwried Jenowewaga lossi suures tuas magust juttu westsiwad, kuuldi korraga lossi

wärawa taga sõda sarwede healt. „Mis see tähendab?“ küsis krahw praegu sisseastutwa lossi wärawa hoidja käest. „Sõda!“ wastas see. „Saratsfenid on Hispaniaast Prantsuse maale tunginud ja ähwardawad kõik tule ja mõdegaga ära häwitada, mis aga ees on ja wastu julgub panna. Kaks kuninga käskjalga on selle käfuga siia tulnud, et meie weel, kui iganes wõimalik, juba täna öösse teele peame minema kogu oma meestega, et meie kuninga wäega ühte saame.“ Krahw tõttas sellepeale kobe alla, suurde wastuwõtmise saali ja terwitas seal kuninga saadikuid. Ohmatanud krahwi proua Zenowewa aga tõttas kõõki, et wõderaste wastuwõtmiseks jõomist walmistatud saaks. Krahwil läks kogu see öö sõja käigu ette walmistamiseks ära. Käfud saiwad igale poole wälja saadetud, et sõjamehed endid pidiwad krahwi lossi juure kofku koguma, ka Zenowewa ei wõinud kogu see öö magamise peale mõteldagi, sest ta jägas kofku kogunud sõameestele riideid ja toitu wälja, kuna krahw jälle sõariistade kogus neid wälja jägas. Kogu lossis ei kuulnud muid kui sõariistade klirinat ja kannuste kõrinat.

Päewa tõusu ajaks oli ka kõik juba korraks seatud ja cotasiwad aga sõdakäigu hakatust. Kõik ritterid oliwad endid suure ritteri saali kofku kogumae, nad näitawad kui rauast postid olewad, sest et peast jala tallani raud rii-

des olivad. Lossi hoovi peal oli ratsa ja jala vägi, täies sõja mundris valmis ja ootavivad oma peremeeste käsku, et sõda käiku algada.

Reß saali seisid krahv Siegwried täies raudses sõdamundris, nii kui ta seltsimehedgi. Ta hoidis raskest wass kübarat, keda uhke suletutt kaunistas, pahemas käes, kuna ta oma praegu sisse astuwat abikaasat südamelikult terwitas, kes selle aegse pruugi järele temale mõeka ja kiiwert tõi, öölde: „Kanna neid sõdariistu Jumala ja isamaa kasuks — ka waeste ja nõbradele kaitsjaks ja ülekõhtustele nuhtluseks!“ kuna ta ise kui närtsinud lillekene krahwi rinna najale langes. Ette aimamine eestulewa kannatuste peale täitis ta hinge, ilma et ta isegi oleks teadnud, mikspärast. „Oh, Siegwried! kui sa aga enam ilmaški tagäsi ei tule!“ õhkas ta, ja kattis oma nägu rätiku sisse. „Ole mureta, minu armas Genowewa!“ ütles krahw. „Ilma Jumala tahtmata ei tule surm kuskil poolgi, sest igal pool oleme meie oma Jumala wägewa hoiu ja kaitsmise all, ka kodu on meil surm igal pool niisama lähedal kui sõja wäljalgi, sest kes Jumalat kardab, see ei pruugi kuskil karta ega wäriseda sellepärast ära muretse minu pärast ühtegi, minu armas ja kallid Genowewa. — Rogu lossi walitsust ja ka sinu kaitsmist olen ma oma kõige truuma teendri hooletaks annud, sellepärast ei ole full ühtegi tar-

wis karta, wäriseda ega mures olla. Müüd jätan ma sind Rõige kõrgema warju ja kaitsemise alla! Ela heaste ja mõtle alati minu peale omas paltwes.”

Jenowewa saatis neid kunni lõssi wärawani. Weel kord waatas krahw tagasi, siis tõmmati walli kraatwi sild ülesse. Sõjamehed tormasiwad wärawast wälja, kõhe lasti ka sild jälle alla ja rasked wärawad pandi kinni. Nutja Jenowewa kuulis aga weel nende sõa sarwe heali ja hooste müdinat. Pea aga oli kõik wait ja waga. Jenowewa läks oma kambri ja ei tulnud sealt järgmisel päewalgi wälja, ka ei sõõnud ta peaaegu mitte sugugi, nii suur oli ta kurbtus ja leinamine oma kallibikaasa järele.

Kolmas peatük.

Jenowewa peale kaobatakse ilmasüüta.

Jenowewa elas hästi waigist elu peale krahwi sõtta minemist. Ta kudus sukka juba homiku wara, selleaegse suurtsugu naesterahwa pruugi järele. Rõige armsam koht oli tal lõssi kirik, kelle altari peal ta igapäew oma ja oma mehe eest palweid Jumala poole saatis. Igapäew käis ta waeseid ja haigeid waatamas ja jägas

neile raha ja toidu wara, nii kuida kellegil tarwis oli.

Lossi ülewaataja, kelle hoolets krahw kõik oli usaldanud, oli üks noor ja ilus mees, nimega Golo, kes pealegi wäga tark ja kawal oli ja nii kui Absalom Iisraelis, peagi kõige lossi rahwa südamed oma poole oli wõitnud. Tema oli ilmalikus asjades küll tark ja kawal, aga sellegi pärast oli ta ometi õnnetu, sest et see õige tarkus temal puudus, see on Jumala kartus ja armastus. Tema meelest oli kõik ükspuhas, olgu see hea ehk kuri, kui ta aga oma tahtmist ja himusi wõis täita. Kohe juba pärast krahwi sõtta minemist, hakkas ta kui päris lossi omanik oma asju ajama. Ta ehitas ennast uhkemeni kui krahw ja prassis ühest päewast teisi ja pillas nenda krahwist kätte usaldatud wõera omadust. Kõige truimatest krahwi teendritest ei pidanud ta sugugi enam lugu, nii kui seda krahw ise oli teinud, ehk ta küll nende peremees oli, ka fiskus ta waese päewatöö inimeste palkadest hinnad maha, nii et need õhates oma tööd pidiwad tegema. Üksi Senowewa wastu oli ta weel üksi seiamaani auupakkil olnud, kuna tema meelitamistel Senowewa wastu otsa ega määragi enam ei olnud. Senowewa oli aga Golo wastu otsekohene ja tõsine, kuna ta temale alati tema kohujid meele tuletas, mis krahw tema kätte oli uskunud talitada oma ära-

oliku ajal. Esihakatusel näis ka Golo seda koid tähele panema, mis Zenowewa temale ütles ja katsus oma wigaga jälle igakord heaks käänta, küll kawaluse, küll meelitamistega, nii et ta Zenowewa käest tihti mõndagi wiltu sõna andeks palus. Pea aga läks juba Golo nii julgeks ja häbemataks, et ta wigaga Zenowewale oma kõige kurjemat mõttet julges awalbada, mis aga iiales ühe auusa abikaasa ehk neitsile wõib rääkida. Zenowewa maanitses Golot kõwaste, et see säherduste juttudega enam ilmaški tema ette ei pidanud tulema. Golo palus küll oma rumalat juttu andeks, kuna ta teda aga südame põhjast endise patu armastuse wastu wiikama hakkas ja kindlasti ette wõttis, olgu mis moodi tahes, et Zenowewat hukka saata.

Zenowewa, kes sest asjast enam head ei aimanud, kirjutas krahwile koid, mis ta Golost paha oli kuulnud ja näinud, ja palus südamlilkult, et krahw seda kardetawat inimest losfi walitsusest kõrwale heidaks. Krahwi koki, nimega Drako, kes üks auus ja Jumala kartlik inimene oli ja teda ka Golo südame põhjast wiikask, see wõttis ette ja tahtis ühe ustawa mehena Zenowewa kirja krahwile ära saata. Golole ei olnud see aga mitte saladuseks jäenud. Sel filmapilgul, kui Zenowewa just parajaste kirja Drako kätte andis, tormas Golo palja mõdegaga sisse ja torikas sealsamas kohas selle

Zenowewa filmade all südamest läbi, kuna ta isi hirmust kära tegi. Kõik loosis olewad inimised tormasiwad selle kära peale kofku, ehmatanud Zenowewa oli oma tooli peal ehmatuse pärast minestuses, kui pool surnud. Tema jalge ees maas laamas õnnetu kof Drako. Golo kõneles nüüd kõige pealt waatajate kuuldes Zenowewast üht nii hirmust ja häbemata wale juttu, et mõnigi selle üle häbi ja wiha pärast tuast wälja põgenesiwad. Sest keegi ei uskunud häbemata Golo, kes Zenowewa peale abielu rikkumise süüd tunnistas. Selle peale kirjutas ta krahwile üht wale kirja, kus ta ise kahjetses, et just tema see pidada olema, kes seda paha asja krahwile pidi teatama; seda kirja saatis ta ühe oma kõige ustatwama teendriga ära, kes ka üks niisamasugune häbemata inimene oli, kui Golo, kuna ta waga ja ilma süüta Zenowewat kõige sügawama ja kõige hirmsama wangi keldrisse lasi wisata.

Golo tundis krahwi wäga hästi. Ta teadis, et krahw üks neist kõige auusamatest ja parematest meestest oli; aga ta teadis ka, et krahw oma häkilise meele ja wiha üle ilma siki wõitu ei saanud ja tihti ennegi juba sellepärast oli pidanud kahetsema. Golo arwas juba ette ära, et wihane krahw seda iialgi andeks andma ei saa, wait et selle tagajärg ilma süüta ja waga Zenowewa hukkamisega pidi lõppema.

Neljas peatük.

Genowewa wangitornis, ja emaks saamine.

See wangitorn oli kõige suuremate kurjategijate jäuks ehitatud ja sai inimestest „waeste patuste“ torniks hüitud, sellepärast oli see ka wäga hirmus ja kole. Genowewa ei wõinud ilmaški sest wangitornist nuidu mööda minna, kui ta nende õnnetumate pärast kahetsust omas südames ei oleks tundnud. Selle torni all keldris hāgas ta nüüd isi! Tema wangi urgas oli nii kole ja külm, kui furnu kammer. Kõik müürid oliwad mustjad rohelisted, kuna rohelisted weetilgad sirinal maha weeresiwad. Ilmaški ei tunginud päewa kiired nende koleda ruumidesse. Restpäewa ajal kumas pisut walgust läbi ühe pisukesse augu, mis aga seda ruumi weel koledamaks muutis. Wärisedes ja wabisedes, ehmatuse ja kartuse pärast kui pool uimane, istus Genowewa õlest aseme peal. Tema kõrwas oli üks weeruuw weega ja pisut musta jämedat leiba, see kõik oli tema toiduseks ja ülespidamiseks määratud.

Niipea kui ta omaft esimesest ehmatuseft pisut toibunud oli, siis pani ta käed risti ja palus filmawett walades ärdaste Jumalat, et ta tema peale wõtaks halastada ja teda mitte maha

ei jätafs, kui küll inimesed seda wdifitwad teha. Balwe läbi sai ta uut kinnitust ja jõudu.

Zenowewa filmad läksiwad nutmiseft tuhniks. Möniford istus ta hulgas ajad kui pool nõder peaft, ka filmapijaraid ei olnud enam ta palgil, need olitwad juba kuitwaks jooksnud. Oh kuidas kiitis ta nüid neid kõige waesemaid inimesi õnnelikuks, kes priiust ja päewa paistetki wdifitwad ilma teelmata maitfeda. Oh oleks ta nüid üks neift kõige alatumateft teenijateft olnud, kes oma talitust talitafitwad, ilma et n'ad ühes fäherduses koledas wangis keldris piditwad kolletama. Pea aga kadufitwad fäherdused mõtted ja ta hakkas uueste Jumalat paluma ja leidis ka palwes omas raskest olikus troosti ja rahu, sest efs wdinud Jumal ju kõif peagi jälle rõõmuks pöördä, sest et ilma Jumala tahtmata miskit ei sünni, sest et mitme häda ja waewa läbi peame meie Jumala riiki päräma. Tä langes selle peale wäfinud pikali ja leidis unes oma raske waewale pisutki kergitust.

Mitu kuud oli juba sest ajast mööda jõudnud, kui waga Zenowewa wangitorni sai heidetud. Ükski muu inimene ei tulnud tema juure kui ainult Golo, kes oma häbemata tahtmist ikka jälle uueste Zenowewale ilmutas ja temale selle eest priiust ja endist auu lubas. Zenowewa aga wästas: „Ennem kannatan ma inimeste ees

häbi, mis ometegi tõsi ei ole, ja kui ma seie ka suren, siis olen ma Jumala ees ometi auus!"

Selle wahe ajal läks aga Genowewa kannatamine weel palju suuremaks, sest et Genowewa pea pärast krahwi sõtta minekut märkas, et ta emaks pidi saama ja nüüd oli see aeg käes. — Ta sai ühe priske poja emaks. Ta wõttis teda oma sülle ja surus oma wastu rindu ööbdes: „Oh sa waene lapsuke, niimoodi ja niisuguses kohas pidid sa esimest korda seda maailma walgust nägema. Mut ei ole riideid, et miska sind katta, mull ei ole ühtegi, mis sull rõõmu wõiks teha, ehk kellega peab sinu waene ema sind toitma.“ Selle peale waatas ta ülesse ja hoidis oma last wärisewa kätega ülewel, kuna ta filmaweega ütles: „Oh Jumal! Sa oled mulle seda last kinkinud! Sa oled temale elu annud! Sinu and on see! Sinu oma on ta. Sulle peab ta ka pühitsetud saama! Jah, sulle peab ta pühendatud olema nüüd ja igaweste. Siin ei ole ühtki preestrit, kes sind ristiks oh mu walurikas poeg, jah „Walurikas“ peab su nimi olema, sest walurikas on juba sinu ilmale sündimine.“ Selle peale ristis ta teda Jumala nimel ja pani temale „Walurikas“ nimeks.

Sellepeale mässis ta last oma põlle sisse ja soendas süles, kuna ta jämedat leiba peeneks näris, kellega ta last jõötis.

Mõne päewa pärast tuli Golo jälle õnne-

tuma Genowewa juure. Metsalise näuga astus ta Genowewa ette ööldes: „Sest tembutamifest on juba küllalti, olete heaste läbi arwanud, mis teie nüüd saate tegema? Kui teie oma enese pärast enese peale armu ei heida, siis tehke seda kõigewähemastki ometi oma ilmasüita lapsegi pärast, sest kui teie mitte minu tahtmist ei tee ega luba täita, siis peate teie — Jumal andku mulle isi jeda küll andeks! — surema, ja teie laps teiega ühes.“

Genowewa ütles selle peale kiusajale ilma kartuseta: „Ennemeni suren mina tuhatkordset surma, kui et ma teie jõledat soowi peaksin täitma. Golo waatas weel kord wihasi wälkuwa silmadega oma õnnetuma ohwri peale ja läks siis wangitorni ust enese järel kinni wistates minema, nii et wangitorni seinad wabisesiwad ja kaua kole järelkõla mööda wõlwi aluseid ruumisi wastu kajas.“

Wies peatük.

Genowewa saab oma ärarahukkamisest sõnumit.

Järgmisel süda öö tunnil klopsis keegi tasekesti Genowewa wangitorni pisukesse augu sarnatse akna trellide peale. „Oh armas krahwi prõua, olete weel ülewel?“ ütles kaeblik heal

tasafesti. „Oh mis hirmust asja pean ma teile kuulutama! Oh Jumal, oh Jumal! Ma ei wõi nuttu pärast peaaegu seda koledat asja enam kõneledagi. Oh, see Jumalakartmata Golo! Jumal nuhelgu teda isi ses kõige sügawamas põrgu põhjas — see äraneetud kurjategija.“

„Kes sa siis isi oled?“ ütles Genowewa, kuna ta üles tõusis ja selle afna augu juure läks.

„Torniwahi tütar!“ wastas heal wäljastpoolt. „Mäletate weel Bärtat, kes nii kaua juba haige on ja kellele teie tema haiguse ajal nii wäga palju head olete teinud. Oh teie olete mulle ütlemata armas ja kallid ja ma ei tea, miska ma oma tänu pisutki teie wastu wõiksin üles näidata. Aga oh hirmust asja! ma toon teile üht koledat sõnumit, sest weel selsamal ööl peate teie surema. Krahw tahab seda; sest ta arwab kõwaste, et teie süüdlane olete selles asjas, mis Golo teie peale on kaebanud. Seda on tema Golole kirjutanud. Mõrtsukad on selleks juba tellitud, kes teie pea, peawad otsast äraraijuma. See on kõik terwe tõsi, sest et ma seda just isi oma kõrwadega juhtusin pealt kuulma kui Golo neid selleks tingis. Ka teie lapsele ei saa armu antud, sest et krahw teie last oma pojaks ei tunnista. Mul oli ja on hirmus hirm ja kartus teie pärast, nii et ma filmagi kinni ei ole saanud. Nii pea kui kõik magama olivad jäenud, tõusin ma suure wae-

waga oma haige woodist ülesse ja katsusin ka suure waewaga teie juure tulla, mis mulle ka wiimaks forda läks. Ma ei wõi muidu enam elada, ilma et ma teiega jumalaga ei saaks jätta ja teid weel forragi tänada kõige teie heategude eest! On teil ehk mõni soowimine weel, mis ma ehk kuidagi wiisi wõiksin täita, siis usaldage seda minu hooleks, nii et mõnigi saladus teiega ühes mulda ei läheks, mis teie ilmasüütaust walge ette wõiks tuua." Jenowewa ehmatas kangeste selle üle ja ei wõinud ehmatuse pärast tükil ajal sõnagi rääkida. Raua aja pärast ütles ta: „Armas laps, kui sa siis mu wiimist soowi wõid ja tahad täita, siis ole nii hea ja too mulle küinalt, tinti, sulge ja paberid.“ Tüdrukene tõi seda, kuna Jenowewa kirjutama hakkas. Et seal lauda ega pinki ei olnud, siis kirjutas ta wangi keldri põrandal järgmist kirja:

„Armas abikaasa! Siin külma ja niiske keldri põranda peal kirjutan ma sulle weel kord enne oma surma. Kui sa seda kirja kätte saad ja seda loed, siis mädaneb see käsi juba ammu maa muldas. Mõne tunni pärast seisab ma juba Jumala kohtu-järje ees. Ma olen kui ülekohtune abielurikkuja naene surma mõistetud. Jumal aga teab, et ma ilmasüüta olen; seda tunnistab ma sulle püha Jumala ja pea igawese kohtu ette astudes. Usu mind, mina ei

lahku ühegi wale koormaga oma hinge koormates siit maailmast!

Rõige armsam ja kallim abikaasa! Mull on sinu pärast hale meel. Ma tean seda, et sa rängaste oled petetud saanud, muidu ei oleks sa oma Genowewat ega oma last ilmaški ärakata lastnud. Kui sa aga ükskord sest pettusest selgeste oled kuidagi wiisi aru saanud, siis ära waewa ega kurwasta ennast mitte nii wäga! Sa armastasid mind ju ikka ütlemata õrnusega. Sa ei ole mitte süidlane minu enneaegsest surmast. See on kord Jumala tahtmine et see nii peab olema. „Palu aga Jumala käest oma häkilist meelt andeks, et sa enne üht asja heaste üle kuulad, enne kui sa otsust oled teinud. Lase seda esimest paha tegu, mis sa sellega oled teinud, ka wiimseks jäeda, ehk sull sellest küll seda kõigewähemätki osawõtmist ei olnud. See on see kõigeparem, mis sa weel teha wõid. Kurbtus, ahastus ja kahetsus ja leinamine ei aita selle juures enam midagi, wait mõtle alati sellepeale, et üks taewas on, seal saad sa oma Genowewat jälle näha, seal saad sa ka tema ilmašüitaust ja truust täiesti ära tundma, seal saad sa ka oma poega, seda sa siin kordagi ei ole näinud, esimest korda näha saama. Seal ei wõi meid enam ükski kuri inimene üksteist ära lahutada. „Minu maapealseid filmapilkuši on mull wähe weel üle-

elada. Ma tahan oma wiimseid kohusid siin maapeal äratäita. Ma tänan sind weel fõrd kõige sinu armastuse ja helduse eest, mis ja mu wastu paremail päiwil ülesnäitsid. Ma wõt-
tan oma puhast armastust sinu wastu enesega hauda kaasa.

Ole minu armsa wanemate wastu kui nende sõnakuulelik ja tänulik poeg. Tröösti neid nende kurwastuses. Oh ma ei wõi ega jõua neile enam kirjutada, sest et mu surmatund läheneb. Ütle aga neile, et nende Genowewa mitte kurjategija ei olnud — wait et ta ilma-
süita kannatas ja suri — ja weel wiimse sil-
mapilkudes nende peale armastusega mõtles, ja,
— et ma neid kõige, kõige hea eest tänan, mis n'ad mu wastu on ülesnäitnud ja neid õnnistan.

Golot, seda waest nurjatumat kurjategijat — ära surma mitte omas häkilises wihatujus, wait anna temale andeks, nii kui mina temale seda armust andeks andnud olen. Kuuled sa? Ma palun sind sellepärast. Mina ei taha ühegi wiha ega pahandusega siit lahkuda, ega igawese aja sisse astuda, sest minu pärast ei pea ühegi weri ärawalatud saama.

Ra nende üle ära saa kurjaks ega wihaseks, kes mu elu lõpetawad, ehk ma küll ilma süita olen, wait tee neile ja nende omaõjetele selle asemel palju ennem head kui kurja, sest et n'ad seda käsu järele teewad ja ei mitte heameelega.

„Muretse ka õnnetuma kofka Drako lese ja waese laste eest, sest minu pärast kautas ta ka oma elu, sest 'poleks ta sulle mitte truu olnud, siis ei oleks Golol asja olnud teda mõdegaga läbi pista, kui ta minu kaebtuse kirja minu kätte tahtis läkitada.

„Seda head last Bertat tasu auusaste, kui ta selle kirja sulle kätte annab. Tema üksi oli minu vastu truu ja õiglane, ehk wõis teiste kartus ka Golo wiha alla langemise pärast süüd olla.

Dma alamate vastu ole kui isa. Muretse nende ihu ja hinge kasude pärast. Muretse neile wagad ja auusad õpetajad. Kuula ist kõik asjad hoolega järele, enne kui wiimist otsust ühe asja üle teed. Ole iseäranis kõige waeste vastu helde. Oh! ma arwasin, et ma pidin neile kauaks ajaks kui ema asemele jääma ja nii wiisi wõima neile palju head teha. Tee nüüd sina seda minu asemel, sest et sull nüüd kahetõrdbne mure on nende eest hoolitseda ja muretseda.

„Ja nüüd soowin ma sulle oma wiimist head kääkäiku. Oh ära kurtwasta oma abikaasa Genowewa pärast siis mitte nii wäga! Ma suren ju heameelega! sest lühikene, täis häda wiletsust on selle maailma elu — ja ehk ma küll Sumala ees suur patune olen, siiski lahkun ma

selles asjas küll niisama ilmasüita kui mu Lunastajagi, mispäraft minu üle Golo walet kaebas. Sumal saab mu hingele armuline olema! Weel kord, ela heaste ja palu mu suremata hinge eest. Mina lahkun äralepliku ja täis armastust südamega ja olen weel surmaski

Sinu truu abikaasa Jenowewa."

Seda kirja kirjutas Jenowewa wefiste filmadega, nii et filmawee pisarad ja tint sagedaste segamine paberi peale weeresiwad; waevalt wõis seda lugeda. Kui kiri walmis oli saanud, siis andis ta seda Bärta kätte ööldes: „Hoi seda kirja hoolega, armas laps ja anna krahwi kätte, kui ta koju jõuab, aga nii et Golo seda ei näe, muidu ehk wõib su käsi wäga pahaste käija.“ Selle peale wõttis Jenowewa omast kaelast kallist pärlist kaela keed ja ulatas Bärta kätte ööldes: „Wõta seda minult omale jäedawaks mälestuseks, ehk see küll rohkem kui tuhat kuld tükki wäärt on, siiski ära ole selle peale uhke, sest see oli ka kord minu pruudi ehe, nüüd saagu see sinule pruudi ehteks, kui sull seda selleks tarwis läheb. Looda Jumala peale ja ela hästi, sest ma pean ennast selle wastu ette walmistama, mis pea tulemas on. Ela heaste!“

Kuues peatük.

Genowemat wiiaakse ärasukata.

Hädaste oli tüdruk jõudnud ära minna, kui ka juba wangikoja ukshed praginal lahti läksiwad ja kats sõjariistadega ehitatud meest sisse astusiwad. Esimene hoidis suurt tõrwa lonti omas käes, kuna teine suurt mõeka käes hoidis.

Genoweta oli põlwili langenud ja palus ärdaste Jumalat. Mõlemad mehed ei waatanud just mitte, ilma osawõtmata lahjaks jäenud õnnetuma Genoweta ja tema lapse peale. „Tõuse ülesse, Genoweta,“ ütles see, kes mõeka käes hoidis, kareda healega: „Wõta oma laps ja tule meiega ühes kaasa!“ Genoweta tõusis ülesse ja läks wanakuwa sammudega nende koleda meeste järele, kuna ta isi paltwes õhtas: „Jumal ole mulle armuline! Mina olen sinu armu kaitsmise all!“ Nende tee läks üht maa alustjala teed edasi, millel otša ei näitnud olewadki. Tõrwalonti käes pidaja mees astus ees, siis Genoweta lapsega, kuna kirwe mees järel käis; ka oli neil üks suur karwane koer kaasas, kes kõige wiimne oli sellest kurwast, aga siiski kolelast rongist.

Õmetigi wiimaks jõudsiwad n'ad wist sellejala käigu lõpe otša, sest et neile üks raud ukswastu tuli. Seal wõttis tulenäitaja wõtmed

taskest ja pistis ukse ette, sellepeale küstutas ta tõrwalondi ära. Sellepeale keeras ta ukse lukust lahti. Jenowewa nägi entid ühe suure metsa ääres olevat. See oli ühel selgel sügisel ööl. Taewas oli tähtedega kui üle külitud, kuna kuu hakkas allawajuma. Kõlm tuul puhus kahisedes läbi oksade. Rumbki neist meestest ei lausunud mitte üht sõnakestgi, wait wiisivad aga Jenowewat kaugele sügawa metsa. Seal jõudsidwad n'ad korraga ühe lageda koha peale, kuna mets ümberringi koledaste kohas ja mühises. Seal ütles Runts, kes mõeta käes hoidis: „Müid pea finni, Jenowewa, ja lasse põlwile.“ Jenowewa lastis põlwile. „Anna aga kõigeesiteks laps siia ja sina, Heints, siu tema filmad finni!“ ütles ta edasi rääkides, tõmmas mõega ja hakkas teise käega lapsest finni, et teda surmata. Jenowewa surus aga kõwaste last oma wastu rindu ja taewa poole tõstetud filmadega hüidis ta waljuste: „Oh Jumal, lasse mind küll rahuga surra — aga peasta seda wäetikest!“

„Ära tee meile nii palju tüli!“ ütles see kõwa südamega mees. „Mis sündima peab, peab ju sündima! Anna aga laps seie!“

Jenowewa aga ütles ärda healega: „Armjad mehed! on see wõimalik, et teie nii halastamata südametega wõite olla, et teie ühte waest ilmajüita last wõite surmata? mis on ta teile

kurja teinud? ehk keda on ta siis pahandanud, et juba nii noorelt peab surema? Surmade mind! mina tahan heameelega surra! siin on minu kael! aga laske minu laps aga elusse jääda! wiige teda minu wanemate juure! ja kui teie seda ei tohi ega julge teha, siis laske mind — mitte mu enese, wait mu wäetima lapse pärast elusse jääda. Mina ei tule kõigel oma elu ajalgi enam sellest metsast wälja, ka ei näita ma ühegi inimesele enam oma filmi, nii et kuri ja õel Golo seda ilmaški enam teada ei pea saama, et teie mu peale olete halastanud. Halastage oma endise krahwi prõua peale, kes põlwile maas teie ees armu ja halastust palub! Olen ma teile kuidagi moodi miskit paha teinud, siis surmade mind, aga jätke mu last elusse. Teie teate ja wõite ehk ifegi selgeste arwata, et ma omale süüks antud süüist puhas olen! Teie saate seda tõeste ükskord kibedaste kahjetsema, kui teie minu peale nüüd ei halasta! Olge armulised, siis saab ka Jumal teiega armuline olema! Kas on teile siis selle ülekohtuse Golo käsk juurem ja ülem, kui Jumala käsk? Urge walage mitte ilma süüita werd, sest ilma süüita weri fisehdab taewa poole ja nõuab kättemaksmist ja ühe mõrtsukal ei ole ühtegi südame rahu enam."

"Mina ei tee seda omaft wäest," ütles Runtš, kes ifka weel ühtelugu mõdefa kõrgele

tõstetud käega löömiseks valmis hoidis; „wait käsu järele, on see õige wõi ülekohus, selle eest antku ükskord Golo ja krahw aru.“

Zenowewa aga ei jätnud järele neid palumast, kuna Heints, kes kogu see aeg wait oli olnud, seda enam kannatada ei suutnud, waid warrukaga (käisega) filmi pühkides oma seltsimehele ütles: „Kuule Kunts, mull läheb üsna süda juba haledaks seda kuuldes ja nähes! Jätame teda parem elusse. Kui ja just werd tahad walada ja kedagi surmata, siis torka oma mõel parem Golo südamesse, kes selle asja juures see pea süidlane on; see õnnetu oma lapsega siin, ei ole muud, kui aina head teinud. Mõttele ometi lork ka sellegi peale, kui palju head ta sulle wiimati sinu raske haiguse ajal tegi.“

„Ta peab surema!“ ütles Kunts. „Senna ei wõi midagi parata, minu armas Heints! Mull on eneselgi süda raske ja meel kurb, et ma teda surmama pean. Kui meie aga teda elusse jätame, siis peame meie isi mõlemad surema, ka temale ei too see miskit abi ega kergitust. Golo saab neid ometi wiimaks jälle kätte, pealegi peame meie temale Zenowewa filmad tunnistuseks wiima.“

„Meie wõime teda siiski elusse jätta! ütles Heints. „Laseme teda omale kõwa wandega kinnitada, et ta ilmašgi sest metsast wälja ei tule — kuna meie Golole sinu koera filmad

tunnistuseks wiime. Ma wõin selle peale wanduda, et Golo sest, meie ilmasüita pettusest aru ei saa, sest et ta oma kurjast südame tunnistusest piinatud, neid diete tähelegi ei saa panema. Aga ma arwan, et sull kahju on oma koera surmata, siiski — mõtle, kas meie hea krahwi proua enam wäärt ei ole kõige oma lapsega, kui see tühi koer? Runts, ole mees ja tee nii!”

Rõwa südamega mees ütles wiimaks järele mõeldes: „Olgu siis nõnda, sest ka minul on see asi üsna wastumeelt.“ Selle peale laskis ta Jenowewat üht hirmust wannet wanduda, et ta ilmaski sest laane padrikust ei pidanud wälja tulema, ega kellegile enesest märku andma, mis Jenowewa kõik pidi järele ütleva, ka Heintsi laskis ta mõega tera juures wanduda, et see sest asjast igaweste pidi waitima. Sellepeale wiis Runts neid läbi orgude ja jõgede, läbi põesaste ja padrikute, kuni põlise metsa kuhu senni ajani weel ühegi inimese jalg ei olnud saanud, — seal langes wäsinud Jenowewa oma lapsega maha. Mehed jätsiwad teda senna ja läksiwad tultud teed otsides tagasi. Heints aga waatas weel kord tagasi ja ütles wesiiste filmadega: „Halastagu Sumal isi nende peale, sest ilma tema abita on n'ad ometegi kadunud!”

Kui mõlemad kogu oliwad jõudnud, siis istus Golo omas tuas pead käre käega kinni hoides, kui nõrgameelne. „Meie toome teile

Genowewa filmad tunnistufeks!" ütles Kunts, kuna ta isi ukse kõrwa püsti seisma jäi ja koera filmi omas käes hoidis ülestõstetud käega. „Mina ei taha neid näha!“ — karjus Golo hirmisa healega, kuna ta isi püsti kargas ja mõega järele kahmas. „Kui teist kumbki weel kord selle õnnetuma nime julgeb nimetada minu kuuldes, siis ajan ma sellele kohe mõega rindu. Silmapilk katsuge, et teie minu filmist kasite. Ilmaski ärge minu filme ette enam astuge!“

„See on üsna imelik!“ ütles Golo iseeneses. „Enne oli mull kange kättemaksmise himu — kuna see asi mulle nüüd nii kole ja jälk ette tuleb. Nüüd annaks ma ei tea mis selle eest, kui ma jeda sündinud asja sündmataks võiks teha! See on alati sellele palgaks, kes oma südame tunnistuse healt ei kuule, sellepärast on ka nüüd põrgu minu südames.“

Seitsmes peatük.

Genowewa saab oma lapsega hirwe
lehma piimast toidetud ja
elus hoitud.

Kui kaua Genowewa diete selles wäsimuse sarnatses minestuses oli olnud, jeda ei teadnud ta dieti isegi mitte, waid kui ta ülesse ärkas,

siis leidis ta ennast oma lapsega üksi olevat. Rõgu taevast oli selle wahel ajal paksu pilwe läinud. Kuu oli ammugi juba alla läinud. Pikkane pimedus kattis maad ja taevast. Kõle maru mässas puude ja põesastega, kui jõudu katsudes. Tema pea kohal puu otsas karjus üks öö kull, kuna ka üsna lähedalt hundi hulgumist oli kuulda. Senowewa wärises kõigest kehast hirmu ja ahastuse pärast. Ta pani käed risti ja palus põlwili laskes: „Oh Jumal! kui kõle ja hirmus on minu lugu! halasta sina isi minu ja mu wahel lapse peale, sina oled ka praegu minu juures. Sinu ees on öö, kui päewa walgu. Sina oled tõutanud, et sa neid maha ei jätta, kes sinu peale loodavad. Oh halasta siis ka minu peale ja heida armu, sest ma loodan sinu peale. Minu kohus on sind ka see eest kiita ja tänada, et sa mind ja minu last surma suust oled peastnud, oh heida siis ka nüüd minu peale armu ja peasta mind nende tigeda metsaliste käest, et n'ad mulle ühtegi kahju ega kurja ei wõi teha!”

Senowewa jäi peale palwet puu alla istuma ja ootas last süles hoides homikut. Kui walge wälja oli tulnud, siis nägi ta alles, kui hirmsas ja üksikus kohas ta oli. Ta filmas ei näinud muud, kui metsa laant, kaljusi ja sügawaid kuristikku! Homiku tuul oli wali ja külmal, kuna peale selle ka warsti wihma ja lund

läbisegamine sadama hakkas. Genowetwa wäri-
ses kõigest kehast wihma ja sao pärast. Laps
hakkas ka külma pärast libedaste nutma. Ta
otsis asjata, et üht koobast ehk õõnest puud
leida, kus omale ja lapsele pea warju wõiks
leida. Pea hakkas ka nälg Genowetwat libedaste
piinama, kuna ometi miskitki süia ei olnud.
Ta kraapis wiimaks oma kõige suuremas nälja
hädas maast juuri ja katsus nendega oma nälga
kustuda, mida ta ka lapsele andis.

Peale seda hakkas ta läbi lume edasi minema,
ilma et oleks teadnud kuhu. Kui ta seda wiisi
läbi legendikude ja metsade ifka edasi oli läinud
jõudis ta korraga ühte ilusasse ja waike orgu.
Ta läks weel edasi, kus ta korraga ühe kalju
ääres lõhestiku sarnast koopa suud nägi, kelle
kõrwast selge wesi wälja nirises. Ta astus
lapsega koopasse, mis ruumikas küllalte oli, et
seal tats kolm inimest wõiswad lahkest ruumi
leida. Koopa suu lähedal kasvawad mõned
mets õuna puud, kelle lehed juba kollaseks oli-
wad läinud, kuna mitte üht õuna aga leida ei
olnud. Ka kõrwitsad kasvawad koopa suu
lähedal, aga ehk need küll suured ja ilusad
paistawad olewad, siiski ei sündinud need mitte
süija, sest et n'ad täieste mädanenud oliwad.

Genowetwa oli kõige suuremas nälja hädas,
ka laps nuttis külma ja nälja pärast. Ta
palus jälle ärdaste Jumalat ja Jumal kuulis

ka tema palwet, sest kui ta weel ei olnudki lõpnud palumast, siis kahisestivad korraga puu oksad ja lehed koopa suu ees, — seal seisid üks hirwe lehm koopa suu ees. Et ta seal üksikus paikas ilmaški inimestest ei olnud hirmutatud saanud, siis ei teadnud ta Jenowewat sugugi karta, waid astus pikamesi koopasse, mis tema elukoht näis olewat. Jenowewa ehmatas esiteks seda nähes; pea aga läks ta julgemaks ja hakkas looma silitama, mis see enesega rahuliste lastis sündida. Seal tuli Jenowewa häkitselt selle mõtte peale, et ta ennast ja oma last katsuks hirwe lehma piimaga toita. Ta katsus teda lüpsata, mis see ka heameelega teha lastis, sest et liig piim teda waewas, sest et üks kiskja metsaline tema poja ära oli söönud. Nenda toitis hirwe lehm Jenowewat ja tema poega oma piimaga ja ei läinud ilmaški enam ära, sest Jenowewa toitis teda rohu ja puu lehtedega, mis see ka heameelega sõi. Jenowewa tänas kõige selle eest Jumalat filmatweega, kes ta eest siamaani oli muretšenud. Peale selle murdis ta oksti ja lehti ja pani koopa suu hoolega kinni, nii et neil kaunis soe oli. Ka murdis ta kaks pilbast ja tegi neist omale ühe risti, selle ees ta ühtepuhku Jumalat palus ja tänas; sest Issand, kes isi siin maa peal oli risti ja wiletsust kannud, ei pane ju kellegi peale suuremat risti kui ta kanda suudab.

Kaheksas peatük.

Genowewa üksik elu metsas.

Genowewa elas nüüd üksikut elu, kõigest inimestest lahutud. Talwe läks sedamoodi mööda, kewade ja sui tuliwad ja läksiwad ka mööda ja tegiwad jälle talwele ruumi, ilma, et miskit iseäraliku asja ette oleks tulnud. Kui Genowewa suistel palawatel päewadel koopa suu ees istus ja muud ei kuulnud, kui ilust ja armast lindude laulu, kes oma Loojat sellega auustasiwad, siis ei unustanud ka Genowewa mitte Issandat kiitmast ja tänamast ja kui koleda sügistel öödel muud kuulda ei olnud, kui tormide hulumist ja wihma plaginad; ja kui talwe külмага muud näha ei olnud, kui paksu lund ja metšaliste jala jälga, siis soowis ta mitugi (mõnigi) kord oma armsaid wanemaid, abikaasa ehk muid sõbru näha, ehk ometi üht inimestki: „Oh kui õnnelikud on need, kes alati üheteisega koos wõiwad elada ja üheteisega rõõmu ja kurbtust üheskoos jägada! Oh kui õnnetumad on aga need, kes seda misgiksiki ei oska panna, waid selle asemel riidlewad ja tülitsewad ja nii wiisi oma elu isi juba maa peal põrguks muutwad!“ nii õhkas Genowewa sagedaste. Ta trööstis ennast aga alati sellega, et kes teab, mis tarwis see temale kasuks wõib olla; sest kui meie inimestest mahajäetud

oleme, siis ei jäta Jumal meid ometegi mitte maha, kui meie tema peale loodame. Säherdune kindel usk ja lootus oli waga Genowewal ja ta kõneles waimus Jumala oma Onnistegijaga mis temale juba siin maa peal taewa rahu andis, nii et ta kõiki wiletsusi alati rahulise meelega ja Issandat kiites ja tänades kandis, selle eest oli Jeesus temale ka taewas juba ammu aseme walmistanud wõidu krooni ja walge riietega, sest tema usk ja palaw armastus Jeesuse wastu sai temale õiguseks arwatud. —

Seal lähedal, kus Genowewa nüüd elas, ei olnud peaaegu ühtki puudega põesast leida, kelle all Genowewa mitte ei olnud palwetanud oma taewase Isa ees; ja kui ta talwel koopast wälja ei saanud minna, siis palus ja tänas ta oma puust ristikesse ees ühtepuhku põlwile olles Jumalat kõige tema heategemiste eest, mis ta seie maani tema wastu oli ülesnäitnud. Tema kõige suurem soowimine oli, et ta jälle lord kiriku wõiks minna, kus ta teistega ühes wõiks Jumalat kiita ja tänada! Ta ütles õhates: „Oh kui ma ometi kiriku kella healtki wõiks kuulda, mis kõiki usklikusi palwele kutsub, ma arwan, juba seegi saaks mu südant palju tergitama!“ Ta trööstis ennast aga jälle sellega, et kogu Issanda loomise töö on tema auu tempel ja kätte töö, ja et igal pool, kus meie uskus palume, seal on ka meie palwe Altar.“

Nii kui mõnigi kord ka kibuwitsa ja ohakate seas wilja wõib leida, nii kasvib ka Jenowewale sest põlist laane metsa roosike, kelle eest ta õrnaste hoolitses. See oli tema poeg Walurikas, kes priskeste kasvib ja kofus. Poisike õppis pea käima ja ka aega mööda mõnda üfsikut sõna puterdama. Pealegi oli Walurikas wäga ilus. Jenowewa oli aga sellega kõige suuremas hädas, miska last katta. Ühel päewal trehwas ta nägema, et rebane üht praegu ära murtud kalju kitse tahtis sööma hakata. Kohe tuli Jenowewa selle mõtte peale, et sest nahast wõiks ta Walurikale üht ülikonda katsuda walmistada. Ta hirmutas rebast kitse kallalt eemale ja kiskus siis suure waewaga kitse naha seljast ja wiis oma koopa juu ette, kus ta seda päewa ja tuule käes ära kuivatas. Siis tegi ta sest, nii heaste kui see temal aga korda läks, Walurikale nahast kuue; ehk käed ja jalad küll paljaks jäitwad, siiski oli ta ikka kogu kehale hästi soe. Walurikas ei saanud muud süija, kui piima, wett, rohu juuri ja ka õunu ja marju, siiski oli ta nii priske ja terve, kui seda laste juures wähe leida on. Jenowewa, kes enam aastade aega inimese keelt ei olnud kuulnud, oli ütlemata rõõmus ja õnnelik, kui Walurikas esimesi sõnu hakkas rääkima. Tema kõige esimene sõna, mis ta waewalt arusaadawa lallitamisega

ütles, oli see magus ema nimi, mis lapsed peaaegu kõik, kõigeesimeseks wälja ütleswad. Nüüd oli Genowewal jälle ometi üks inimene, kellega ta rääkida wõis. Pea sai Walurikas juba pisut suuremast kõnest aru, mis iga päewaga ikka paremaks läks. — See oli talwe. — Pea jõudis aga ka talwe mööda ja kewade ja kui selle järele tulitwad asemele. Seal jäi weike Walurikas haigeks ja pidi mõni aeg koobasse oma lehest aseme peale jääma. Haigus läks aga õnnelikult mööda ja Walurikas kosus jälle pea ja lastwis kui lilleste priskeste edasi. Ühel päewal wiis Genowewa poisikest alla orgu, kus linnud laulsiwad ja lilled ditsefiwad. Seal ei olnud tema rõõmul enam otsa ega määra. Ta päris Genowewa käest kõige asjade üle otsust, et kust need ilusad asjad kõik senna olitwad tulnud. Ema seletas temale, et armas Jumal seda kõik on loonud, inimeste rõõmuks ja meeleheaks. Walurikas ütles selle peale: „Jumal on siis palju suurem ja wägewam, kui sina ema, sest sina ei ole meie weikest koobastki mõistnud nii ilusaks teha, kui siin see suur wäli on. Genowewa pidi wägise selle lapseliku jutu peale naeratama, kuna ta temale arusaadawal wiisil ära katsus seletada, et Jumal neid, päikest, kuud, taewa tähti ja kõik mis n'ad filmadega iialdes näetwad, on loonud. Laps ei saanud sest küll mitte just

palju aru, aga Jenowewa katsus sellega juba maast madalast teda harjutada Jumalat kartma ja armastama hakata, sest et lapse südamele kõik kohe kinni hakkab, mis temale saab räägitud, sest et laps kõik usub, mis temale öeldakse.

Kui marjad walmis saidwad, siis wiis ta teda jenna kohta, kus neid hästi palju kasutiwad ja kui Walurikas neid oli maitsenud, siis ei olnud ta rõõmul enam otsagi. Selle juures õpetas ta teda Jumalat tänama, kes neile nii armsaid asju oli lasknud toiduks kaswada. Kui Walurikas Jenowewalt küsis, kus siis Jumal pidi olema, et ta mitte jenna ei tulnud, ka arwas ta, et kui Jumal seal ei ole, et ta siis nende tänu palkwet ei kuule. Jenowewa seletas nüüd poisikesele, et Jumal igal pool on, et teda küll ei nähta, aga ta kuuleb fiiski meie palkwet, kui meie teda palume, kiidame ja täname."

Üheskõs peatük.

Jenowewa saab enesele hundi käest lamba naha ja haigeks jäämine.

Selle wahel ajal oli juba sui lõppemas. Jenowewa käis igapäew wäljas ja forjas talwe jäuks moonna, küll marju, seena, õunu ja muud

puu wilja, mis ta hoolega ära kuitwatas, et neil talwel wõtta oleks. Tema kõige suurem mure oli riiete pärast, miska ennast katta, sest et tema ainumad riided juba üsna purud oliwad ja tema paljast ihu aga weel waewalt jõudsiwad katta. Kui ta selle peale mõtles, siis ütles ta õhates: „Oh! mis on küll üks weike nõel ja tükk niiti muidu wäärt, aga nüüd annaks ma, ei tea kui palju selle eest, kui seda aga saada oleks, ja on meil seda, siis ei oska meie nende andide eest sugugi Jumalat kiita ega tänada!“

Kui Walurikas ema kurtwa meelt tähele pani ja selle põhjust teada sai, siis ütles ta: Kas sa ei mäeleta enam ema, et sa mulle ütlesid, et meie hirtwe lehm talweks soja paksu kasuka saab ja suits jälle ühe tergema, mis ma ka isti oma filmaga olen näinud. Sellepärast ole rõõmus, armas ema, Jumal saab ka sulle talweks ühe sooja kasuka andma, wõi arwawad sa, et meie hirtwe lehm Jumalale armsam on, kui sina?“ Zenowewa surus selle peale poisikese naeratades oma wastu rindu ööldes: „Sull on õigus, armas laps! Mina tahan kõigega rahul olla, mis armas Jumal wõtab teha. Tema saab ka meie eest isalikult muretsema! Sest see, kes kõik linnukesed taewa all toidab ja katab, saab ka mind katma.“

Õdne päewa pärast läks Zenowewa jälle

koopast wälja, et endile weel mõningast asja talwe jäuks korjata. Walurikas aga jäi üksi koju. Kui ta pisut koopast kaugemale oli jõudnud, siis nägi ta, kuidas üks hunt lammaga temale otse wastu tuli. Senowewa ehmatas seda nähes kangeste ja wärises kõigest kehast, nii et ta hirmu pärast karjuma hakkas. Hunt ehmatas Senowewat nähes niisamuti, laskis lamma maha kukkuda ja pani isi metsa poole plagama. Senowewa läks nüid lamma juure, et järele waadata, kas tal elu weel sees oleks, aga lammas oli juba surnud.

Senowewa oli seda nähes ütlemata kurn, kuna tal mitmed mõtted läbi pea käiswad. Ta waatas lammasst lähemalt ja nägi, et sellel tema mehe krahwlik märk külges oli. Oh! õhkas Senowewa, oleks ja nüid elus ja wõiksid inimese wiisil rääkida, siis wõiksid ja mulle ka öelda, kuidas mu endises kodus kõik on, kas mu wanemad weel peaksid alles elus olema ja kas mu ilma süütauis juba walge ette on tulnud, wõi on mu mälestus weel ikka häbi ja teutuse all?" — „Oh!“ õhkas ta selle peale: „wist elad ja minu armas mees omas lossis rõõmuses ja külluses, kuna mina siin häda ja puudust pean kannatama!“ —

Korraga käis tal imelik mõtte läbi pea: „Minu kodupais ei näita siit mitte wäga kaugel olewat, sest muidu ei oleks hunt lammaga

mitte süia tulnud. Kas see ei oleks mitte kõige parem nõuu, kui ma lapsesega katsuksin koju minna?"

Ta süida igatses kangeste kodupaiga ja omaste järele, kus juures haleduse pisarad üle tema palgede weeresiwad. Ta mõtles kaua järele, enne kui ta selle kindla otsusele sai ööldes:

„See ei lähe korda! ma pean seia jäema ja seda walu karikat kuni põhjani jooma, sest mind sunnib seks see hirmus wanne, mis ma nende meestele wandusin. Ma wõiksin ennast küll sellega wabandada, et mind surma hirm seda sundis tegema, aga see ei ole süiski õige, kui ma selle üle meelega astuksin ja kes teab, ehk maksab minu julge ettewõtte nende kabe mehe elu, kes helduse pärast minu peale halastasiwad? Ei, — seda ma ei tee ilma! mina jäen süia niikauaks, kui Jumal seda isi ehk teiseks kää-
nab, sest kui Jumal seda tahab, süis läkitab ta ükskord ometi mõne inimese sammud süia põlise metsa kui see tema tahtmine on, et ma weel inimeste juure wõin saada! Sellepärast ärgu sündku mitte minu wait sinu tahtmine selles asjas, oh armas taewane Issa!“ —

Selle peale rebis ta lammas naha ühe terawa konna karbi abiga selja pealt ära ja pesi seda ojakeses werest ja tolmust puhtaks, kuitawat päewa käes kuitwaks ja wõttis seda süis oma ümber. Niitwisi ei jõudnud ta ennem tagasi, kui alles üsna õhtu eel, kui juba pime-

daks hakkas minema. Walurikas tuli temale juba eemalt hüppates vastu, ööldes: „Oh ema, tuled ja ometi ükshord jälle tagasi! Oh kui suur hirm mull oli sinu nii kaua ajaks kodust ärajäämine?“ Korraga aga jäi ta seisma ja näis üsna ehmatanud olema. Samma näht mis Jenowewal selgas oli, see tegi, et Walurikas pool pimedas emat enam kohe ei tunutki. Ta tahtis juba ärajooksta, et ennast koopa nurka ärapeita. Kui ta aga Jenowewa tutwat healt kuulis, kes ütles: „Ara kardada, minu armas laps, mina olen ju sinu ema!“ Seal ütles Walurikas: „Sumal tänatud! ma arvasin, et sa enam tagasi ei tulegi oh kuidas ma ennast selle üle rõõmustan! nüüd ütle aga, mis sull seal selgas on? sull on peaaegu niisama sugune kasukas kui mull selgas on?“ Jenowewa wastas ööldes: „Seda on armas Sumal mulle isi annud!“ Seda kuuldes hüppas poisike rõõmu pärast, kuna ta isi ütles: „Ma ütlesin ju sulle, et Sumal sulle ühe sooja kasuka talweks saab kingima. Nüüd näed sa, armas ema, et mull õigus oli!“ Kui nad nüüd õhtust sõõnud olivad, siis jutustas Jenowewa Walurikale kõik täielikult, kuidas ta selle sooja kasuka oli saanud, mis eest nad mõlemad südamest Sumalat kiitsiwad ja tänasiwad.

Jälle jõudis talw kätte ja läks ka ilma mingisuguse iseäraliku ette tulemiseta, nii kui

endistelgi aastatel mööda. Walurikas tundis sest ütlemata suurt rõemu, tui ta lindusi seemne itwafestega, mis n'ad sui ja sügise olitwad forjanud, wõis sööta, mis nii julged olitwad, et mõnikord koguni käe peale lendasitwad ja peust itwafesi sõitwad. Taltwised pikad ja pimedad õhtud olitwad neile küll wähest ka igatwad, sest et neil tuld ei olnud, wait aga pimedas oma aega jutu ajamisega katsusitwad mööda saata.

Mõnda läsitwad nii kui ennegi weel mõned suid, sügised ja talwed mööda, ilma, et miskit iseäraliku oleks nende üksikus elus ettetulnud. Sedawiisi jõudis juba seitsmes taltwe peaaegu lõppu otsa. See taltw oli aga hirmus kange külm. Lume tuisud olitwad nii kanged, et hanged wägise kippusitwad koobast täis tuisata, sest hoolimata, et Jenowewa küll kõige hoole ja jõuga, koopa suud okstega katsus kinnimatta. Ikka jälle tungis lumi koopasse, mis nii kanget külma sünnitas, et Jenowewa ööd otsa kange külma pärast wärisedes silma kinni ei saanud, kuna Walurikas aga kõigest sellest hoolimata priksuste magas. Walurikas oli sellega juba oma sündimisest saadik õppinud harjuma, kuna õrn Jenowewa, kes ka nüüd küll juba seitsmendamast aastat seda waewa elu kannatas, nii suurt külma ilmaški ei olnud õppinud ära kannatama, sest tema kogu noorepõlwine elu, oli aina siidi tekkides ja sammetis olnud,

kus teendrid ees ja taga, iga kogu tema liigutamist tähele panivad ja iga wiimast kui sootwi filmapilk koha täitsivad; see waewa elu oli ühe härtsoki tütre ja nüidse krahwi proua terwisele liig. Ta jäi raskestes haigeks. Oleks temal tuld olnud, siis oleks ta ennast kergeste wõinud külma wastu kaitsta, sest et kuitwanud puu oksid ja juurikaid kõik kohad täis olid, aga nüid ei wõinud ta ennast ilma tuleta kuidagi moodi sojendada, wait pidi kannatlikult ära ootama, mis tulewik saab tooma. Ta andis ennast oma taewase Issa hooleks, ilma kelle tahtmata ükski warblane katusele maha ei lange eks ta olnud enam, kui üks warblane, sellepärast ütles ta ikka: „Issand, sinu tahtmine sündku!“ — Tema jumekas näu karm läks ikka kolletumaks, paled wajuksid awuku ja sinised filmad läksiwad tuha karmu halliks. Kogu keha oli kui kundi hunnik ja surma wari. „Minu armas ja kallid ema!“ ütles Walurikas nutuse healega, kuna ta filmad wett tilkusiwad: „Sa oled nüid üsna hoopis teiseks läinud, kui enne olid, ütle mis sull on, et sa nii kole wälja näed, sest et ma sind peaaegu enam tundagi ei wõi. Oh Jumal! ütle mis see ometegi peaks tähendama?“ —

„Rõigearmsam ja kallim laps,“ ütles Genowewa nõrga healega, „mina olen wäga haige! ma arwan et ma ärasuren!“ —

„Ärasuren?“ ütles poisike nutuse healega

imestufega. „Mis asi see on? Sellest ei ole ma weel fogu oma eluajal ühtegi kuulnud?“

„Ma jäen magama, igaweste magama ja ei ärka enam ilmaški siin maa peal ülesse, wait kōdunen ja mādanen niisamuti ära, kui puulehed, rohi ja kōik, mis sa sui näed kaswawad; aga tuleb talwe, siis on kōik jälle otšas, nõnda on ka minu ihuga siis lugu, kui ma ärasuren, aga mu hing läheb taewa Jumala juure, kus mull palju parem on. Ei seal waewa meid enam nälg ega jānu, ei külm ega palaw.“ Seda kuuldes hakkas Walurikas waljuste ja ärdaste nutma, kuna ta ema kaela ümbert kinni wōttis ja ühtepuhku neid sõnu kordas: „Armas ja kallis ema, ära sure mitte ära! ma palun sind, ära sure mitte!“

Jenowewa ütles aga: „Ära nutta ega kurwasta ennast sellepärast nii palju, see ei ole mitte minu tegemine, et ma nii kaua wōdin elada, kui ma isi tahan, wait see on Jumala tahtmine, millal mina (ehk sina) pean surema.“

„Jumala tahtmine?“ ütles Walurikas seda kuuldes imetledes. „Sina oled mulle alati wōlnud, et Jumal nii ütlemata hea on. Kuidas wōdib ta siis seda tahta, et sa pead surema? Tead sa ema, mina ei wōiks mitte ühe linnu pojalegi häda teha, weel wāhem teda surmata, ehk foguni — sind!“ —

Jenowewa ütles selle peale Walurikale:
„Sull on õigus, mu armas poeg, et sa mulle
ühtegi häda ei taha teha, weel wähem foguni
surmata, weel wähem tahab, ehk teeb seda meie
püha Jumal. Tema kes igaweste elab, annab
ka meie pärast surma ühte õnnist igawest elu,
kui meie siin maa peal wagaste oleme elanud.
Seda pean ma sulle katsuma äraseletada. Mä-
letad ju weel küll, kui ma oma wana kuue sel-
jast ärawõtsin ja teise uue asemele panin, et
see palju parem, ilusam ja soem on, nõnda on
ka meie ihudega, keda Jumal isi üksford ülesse
äratab taewa auu ja rõõmule. Hing aga lä-
heb juba kobe pärast surma Jumala juure, kus
tal hea on.“

„Ema! kui seal ületwel taewas nii hea on,
siis tulen ma ka sinuga ühes senna. Mina ei
taha nende toleda metselajate hulka enam üksi
seie maha jääda, kui sa ära sured.“

„Ei, mu armas poeg!“ ütles Jenowewa.
„Sa pead weel kauemaks maa peale jääma.
Üksford aga tuled sa ka taewa, kui wagaste
oled elanud ja Jumal find surma läbi enese
juure kutsub. Nii kaua pead sa aga elama ja
seda aega rahulikult ära ootama.“

— Nüüd kuule ja pane seda aga kõik heaste
ja hoolega tähele, mis ma sulle weel jutustada
tahan, enne kui ma oma filmad igaweste kinni
panen! Kui ma enam ei räägi ja mu hing

juba kinni on, ka filmi enam lahti ei wdi teha ja suu ei liigu, käed ja jalad külmaks lähewad: siis jõe weel mõned päewad siia ja wota nii kaua kui mu ihust juba paha mädanemise hais wälja käib; siis mine sellest koopast ja metsa laanest oopis ära ikka otse jenna poole, kust päewa näed tõuswad. Ühe ehk kahe päewa pärast löpew see kole mets otse ja su ees seisab ilus suur ja lai lage maa, kus mitmed tuhanded inimesed elawad.“ —

„Mitmed tuhanded inimesed!“ ütles Walurikas imetledes. „Oh ma arwasin ikka, et meie aina kahekesti pidime maa peal elama. Miks pärast ei ole sa mulle neist seie maani ühtegi kõnelenud? Oh kui sa nüüd aga wdiksid käija, siis lähemine meie koha nende juure!“

„Armas laps!“ ütles Genowewa. „Need samad inimesed sundisidki meid seia toleda metsa, metselajate hulka tulema, sest nad tahtsiwad sind ja mind äratappa!“

„Siis ei lähe ma ilma ski nende juure!“ ütles Walurikas. „Ma mõtlesin, et nad niisama head pidiwad olema, kui sina, ema. Aga kas surewad need inimesed ka ükskord ära?“

„Jah, mu laps!“ ütles Genowewa. „Kõik inimesed peawad surema.“

„Siis ei tea nad seda isi ka mitte, nii kui mina seda senni ajani ei teadnud!“ ütles Walurikas.

„Nüid tahan ma just sellepärast nende juure minna, et neile öölda, et nad üksford kõik peawad surema; sellepärast parandage endid, muidu ei saa teie mitte taewa!“ —

„Armas poeg,“ ütles Jenowewa, „need inimesed teawad seda juba ammu, et nad surema peawad, aga nad ei hooli sest ühtegi, ega paranda sugugi oma kurja ja patust elu. Neil on kõik küllad rohkestes käes maitsta, kellest ja weel ühtegi ei tea, aga kellest ja uneski ei ole näinud. Neil on kõigeparemad söögid ja joogid, ilusad riided ja toredad majad, aga see kõik ei aita neil surma vastu. Igapäew surewad neist mõninglased ära, aga teised ei hooli sest sugugi, wait elawad oma kurja patust elu edasi, just kui jäeksiwad nad igaweste süia ilma elama.“

„Siis ei lähe ma iialdeski nende juure!“ ütles Walurikas uueste oma endisi sõnu kui finnitades. „Need inimesed ei ole mitte üksi nii hirmsad ja kurjad kui tige hunt metsas, wait nad on just niisama rumalad ehk weel rumalamadki, kui meie hirwe lehm, kes sest ka ühtegi ei mõista ega aru ei saa, kui meie räägime.“

„Sa pead siiski nende juure minema, armas laps! nad ei saa sulle ühtegi paha tegema. Kuule aga sellepärast rahulikult minu juttu! Ma olen sulle seiemaani üksi meie taewasest

Isast rääkinud. Müid pean ma sulle aga ka seda ütleva, et sull weel üks teine isa maa peal on olemas, nii kui sull ka üks ema on, kes praegu sinu juures on!"

"Minul on üks isa maa peal," ütles Walurikas rõõmu imetsemisega, „ja seda ma, nii kui sind näha ja käega katsuda wõin ja nii ilma nägemata ei ole, kui minu armas taewane Isa?"

"Jah, minu armas poeg," ütles Jenowewa, „sa saad teda näha, temaga rääkida ja wõid ja tohid teda ka käega katsuda, kui ta weel alles elus on ja weel ära ei ole surunud?" —

„Tema oma isaga kõneleda, teda näha ja käega katsuda!" hüüdis poisike hõisates, kuna ta silmad rõõmu pärast hülgasiwad. „Aga," ütles ta korruga mõttesse jäedes: „miks pärast ei tule ta siis mitte meie juure meid ometegi kord waatamagi ja miks pärast lasseb ta meid siis siin metsas huntide ja rebaste hulgas elada? Ega ta ju ometi ka üks neist delä inimestest ei ole, kellest sa mulle kõiksugu kurje juttusid rääkisid?"

„Ei, armas laps!" ütles Jenowewa. „Tema on üks hea inimene. Ta ei tea seda sugugi, et meie siin koledas metsas elame. Ta ei tea sedagi, et meie weel alles elus oleme. Ta arwab aga, et meie mõlemad saime ära tapetud. Tema arwab ka, et ma üks Jumala kartmata naisterahwas olen, sest et kurjad inimesed seda temale oliwad ette waletanud."

Sellepeale jutustas Genowewa oma poja Walurikale kōid oma elulugu nii lapselikul wiisil, kui ta seda aga iiales wōis ja mōdistis. Siis wōttis ta oma laulatamise sõrmust, keda ta ühe koopa kalju prau wahel oli alal hoidnud ja pistis peale selle sõrme ööldes: „Kui ma ära surnud olen, siis wōta see sõrmus, aga hõia teda heaste, et see ära ei kau ja kui sa siis selle suure ilusa lagendiku peale oled wälja saanud, siis küsi krahw Siegwriedi järele, sest nõnda on sinu isa nimi ja palu inimesi, et need sind tema juure wiiksid; ära ütle aga kellegile, kes sa oled, kust sa tuled, ehk miks-pärast sa tema juure tahad minna, ka seda sõrmust ära näita ja kellegile. Kui sa aga juba temaga kokku oled saanud, siis anna see sõrmus tema kätte ööldes: „Isa! seda sõrmust saadab minu ema Genowewa, sulle tunnistuseks, et ma sinu poeg olen. Wõne päewa eest suri ta ära. Ta saatis sulle minu läbi weel palju terwisi ja ütles, et ta ilmasüita olla ja sulle sinu häkilist süid kōid andeks annab. Taewas loodab ta sinuga jälle kokku saatwad, sest siin maa peal ei wõinud see enam sündida. Sa pead wagaste ja Jumalakartlikul wiisil elama ja ei mitte tema üle kurwastama ja nutma, wait aga minu eest hoolega muret pidama!“ Ära seda aga temale koguniste ütle unustamata, et ma olen oma surma tunnil weel tunnistanud, et ma ilma-

süita olen ja weel teda niisamasuguse armastusega armastan, kui sindki mu laps! Justusta temale ka seda, kuidas meie siin oleme elanud ja mismoodi ma surin. Palu teda ka, et ta minu furnukeha siit lasseb ära tuua ja oma esiwanemate hauda rüstitatud maasse maha matta. Sest ma ei ole neist sugugi mitte alwem, ehk mu peale küll häbemata teust tehti! —

Weel on mulle julle üht asja ütelda, mis sa ka teadma pead. Nii kui sinul üks isa ja ema maa peal on, nii on ka minul. Aga oh Jumal! ma ei tea, kas n'ad weel alles elus on, wõi on juba selle kurwastuse koorma all ära surnud, mis nende halla päid häbiga sai katma. Kui n'ad weel elus on, — oh siis palu oma isat, et ta sind kohe nende juure wiiks! Neil saab suur rõõm ja meeleheia olema, kui n'ad weel enne surma oma õnnetuma tütre last näha saawad, siis ehk unustawad n'ad piisutki oma seitsme aastast kurwa leinamist minu pärast. Selle peale hakkas Genowewa libedaste nutma ja kaebas ärdaste silmnägu kättega kinni hoides: „Oh minu armsad ja kallid wanemad, mis olete teie küll minu õnnetuse pärast pidanud kannatama. Teil ei ole ühtegi trööstijat ega rõõmustajat enam teie wana elatatud elu aastates. Teie tütar lõpetas timmuka kirwe all oma elu teie arwates! Oh, kas wõite teie

selle hirmsa häbi ja teutuse all weel elada!
Si wist küll mitte enam! Teie minu wagad
wanemad, wotate mind wist juba taewas ees.
See rõõmustab mind aga pisutki, sest kui teie
surnud olete, siis teate teie ka wäga hästi,
küs ma weel praegu wii:win, ka seda, et ma
ilma süita pean kannatama! Taewas ootab
meid wõidukroon, sest kes otsani kindlaks jäeb,
see peab wõitma. Sellepärast Walurikas, mu
poeg! ära nuta mitte! Anna mulle andeks, et
ma sellega sinu südame kurwaks tegin. Sest
mõtles järele, kui ja nüüd surma läbi oma ema
kautad, siis annab armas Jumal sulle selle
asemele jälle ühe armastaja isa, kes sind kui
kadunud last kahe käega ja isaliku armastusega
wastu wõtab. Ta saab sind suudlema ja oma
süles hoidma ning oma rindu vastu suruma,
nii kui mina seda senni ajani tegin. Ta ni-
metab sind omaks kalliks pojaks ja pärib alati
sinu käest minu järele küll ühte, küll teist.
Siis nutab ta rõõmu ja kurwastuse pisaraid
ühel hoobil, ka wõib ja saab ta sulle palju
enam wõima head teha, kui mina seda wõisin,
jõudsin ja suudsin!”

Zenowetwa ei wõinud nuttu pärast enam
sõnagi rääkida, wait pani oma pea pehme leh-
test aseme peale, kuna ka tema keha nõdrus
seda enam ei lubanud, nii et ta tükil ajalgi
sõna ei wõinud rääkida.

Rümmes peatük.

Jenowewa walmistas ennast
surma wastu ette.

Range külm andis järele; pehme soe tuul puhus üle metsade ja lagendikkude. Päike paistis jälle soojaste Jenowewa koopasse, kuna see haigele miskitki kosutamist ei toonud, sest haigus läks iga päewaga ikka rängemaks ja Jenowewa terwis wiletsamaks. Ta ei lootnud enam paranemise peale, waid walmistas ennast surma tunni wastu.

„Oh kui kurb on see!“ ütles ta, „et mulle ükski preester ega waimulik mees Jumala armu ei wõi jägada, kelle järele mu suremata hing nii wäga igatseb ja kes mind trööstiks mu wiimisel hinge tõmbamisel! Oh, Issand! sa igawene ülempreester ja wahemees Jumala oma Isa ees, ole siis ka minu käemees ja abimees, sellepärast aita, et sinu püha weri ka mind patust wõiks puhtaks pesta! Sa kutsud ju kõiki ööldes: „Tulge minu juure kõit, kes teie kooramatud ja waewatud olete, mina tahan teile hingamise saata.“ Koputa siis ka isi minu südamet ukse peale, et sa wõiksid sisse tulla minuga waimus püha õhtu-sõdamaaega pidama.“ Nii rääkis ja palus haige Jenowewa kaua. Walurikas aga istus kogu see aeg oma haige ema juures ja tõi talle ühtepuhku wärsket wett

ja kohendas tema peaalust, nii heaste kui tema lapselik jõud seda lubas teha. Ta nuttis ühtepuhku haige kaela ümbert finni hoides, kuna ta isi ütles: „Oh ema! armas ema! oh võidisin ma sinu asemel haige olla ja sinu asemel ära surra!“

Jenowewa aga trööstis weel nõrga healega oma poega ja õnnistas teda. Siis ütles ta weel nõrga healega. Kui ma surnud olen, siis mine mõne päewa pärast sest kolelast kohast ära. Ära unusta aga laps omale sõõmist kaasa võtmast, sest et see tee pik ja igaw on. Tee kõige minu õpetuste järele, mis ma sind olen õpetanud ja käskinud pidada, siis saad sa alati maailmast läbi.

„Armas laps!“ ütles Jenowewa jälle wähe aja pärast, kui ta enne pisut hinganud oli, kus juures ta ütlemata õrna ema armastusega oma pea maha jäewa waeße lapse peale waatas. Ta sõnad tahtsiwad kange nuttu ja filma wee piisaratesse ära sulada. „Mull ei ole sulle miski suurt mälestust järele jätta, mis kallid ehk tähtjad oleks inimeste filma ees. Tee seda aga, mis ma sind weel oma wiimsel elu tunnil palun: Kui ma juba surnud olen ja sa seda lõhnawast haisust juba isegi aru saad siis võtta see pilbastest rist ja pea (hoia) seda omale jäedatavaks mälestuseks ja tuleta alati sellega minu ja enese eel tulewad surma tundi

meele ja kui sind kuri kiusatus kiusab ja wae-
wab, siis mõtle selle peale, kes meie kõikide
risti kandis, et ennast isi laskis meie heaks
äraneetud risti puu külge lüüja. Mõtle ka
oma õnnetuma ema peale, kes sellepärast kõige
suuremat häbi ja teutust pidi kannatama, et
ta pattu ei teinud, mis õelus ja kurjus pä-
rast just temale süüks andsiwad. Kui sa pä-
rast minu surma, rikkuses ja külluses elad,
ära siis aga ilmaški sellest alwast ristist häbi
tunne, sest mõtle, et see sinu ema troost ja
abi oligi, kelle waral ta kõik seda suurt wilet-
just jõudis wälja pidada, sest see rist, kui sa
seda dieti ja auusaste pruugid, on enam wäärt
kui kogu see suur auu ja warandus, mis sinu
maapealse isa juures sind üirikese aja kui ühe
filma pilgu wotab, kuna see alw puust rist sind
sinu taewase Issa juure juhatab, kus sind iga-
wene taewa õnn ja rõõm ees wotab. Selle
peale õnnistas ta weel korra oma poega. Su-
rija ema wiimsed sõnad oliwad: „Pea oma
surija ema wiimseid sõnu alati omas südames
ja saa ja jõe heaks ja wagaks inimeseks kõigel
oma elu ajal, siis saame meie üksteist taewas
jälle näha. Kui sa aga peaksid õelaks ja kur-
jaks inimeseks saama, siis oleme meie igaweste
üheteisest ära lahutatud! — Oh mu poeg
Walurikas, jõe heaks ja wagaks inimeseks! —
Denowewa ei wõdinud enam edasi rääkida

— ta waus seljakile asemele — filmad läksiwad finni — Walurikas ei teadnud sugugi enam, kas ema magas wõi oli ta juba surnud! — Ta oli põlwele ja nüksus haleda filmatwee pisaratega Jumalat paludes;

„Oh Jumal, ära lasse mitte mu emat ära surra! Oh Jeesus Kristus, ärata teda jälle ülesse!“

~~~~~
Üheteistkümmes peatük.

Krahwi kurwastus oma ilma süita abikaasa pärast.

Krahw Siegwried oli sellkorral haawatud, kus Golo käskjalg kirjaga tema juure lahingu platsile jõudis ja ta omas esimeses wiha tujus ilma süita Jenowewat hukkamõistis ja kirja Golole kirjutas kus ta Jenowewat oma pojaga käskis arahukata Tema wana sõjasektsimees ja ühel hoobil ka truu teender Wolw oli tema juurest mitmed penikoormad kaugel waenlaste wastu sõja wäljal. Kui ta pea pärast seda krahwi waatama tuli ja see temale jutustas, mis selle wahel ajal kodu oli sündinud ja et ta Jenowewat oma lapsega käskinud arahukata. Wana truu teender ehmatas seda kuuldes kangeste ja läks näust furnu karwaliseks. „Armas krahwi härra,“ ütles ta pisaral filmil, „mis olete teie teinud? Teie abikaasa on sest

süüst tõeste puhas ja ilmasüita, selle peale pa-
 nen ma kas oma halli pea pandiks. Kuidas
 võite teie seda uskuda, et üks nii waga, Su-
 mala kartlik ja heaste kaswatud tütar säher-
 dust suurt pattu võis teha ja weel pealegi teie
 auusa ja truui kokka Drafoga, kelle truuse üle
 teie weel enne iialeski weel korda kahklenud ei
 ole. Teie armastud Golo, on aga minu ar-
 wates see kõige suurem kelm ja pettis. Teie
 ei pruugi oma wana auusa Wolwi üle selle-
 pärast mitte pahandada, kui ta oma arwamist
 teile julgeb awaldada, sest et ta teile alati aina
 head soowib. Ma tean seda küllaltegi, et Golo
 teid oma filma kirja wagadusega hästi petta
 on mõistnud, nii et teie teda üleliiga usaldanud
 olete. Uskuge mind, et see kes teid igas asjas
 kiidab ja seda kõik heaks kiidab mis teie teete,
 see just ongi teie kõigesuurem waenlane ja petis.
 Tema põlgab teid südame põhjast ja katsub aga,
 et teid hästi nõõrida ja kröönida saaks. Kes
 teile aga ka siis tõtt ja õigust julgeb öelda,
 kui teie seda heameelega ehk kuulda ei tahakski,
 see on teie tõsine sõber. Sellepärast kuulge
 minu nõuu ja tehke see kole kätt filmapilk tüh-
 jaks! — Issand Jumal taewas, kui ilma jä-
 rele mõtlemataks on minu hea krahwi härra juba
 läinud, nii et ta ilma kõigi järele kuulamata
 oma armsa abikaasa ja poja surma mõistab!
 Kas ei suuda teie weel ilmaški oma häkilise

meele üle wditu saada, et enne järele mõtleffi-tegi, mis teie teete ehk talitate — ma kardan ja arwan, et teie wiha seeford teile jälle ühe suure pahanduse ja hirmsa teu on sünnitanud, kelle üle teie alati pärast olete pidanud kahetsema."

Krahw pidi Wolwile õigust andma, ta oli jällegi liiga häkilise wiiaga oma asjaga talitanud, ehk ta küll selle ülle kahewahel oli, kes selle juures süidlane pidi olema, kas tema abi-kaasa, wdi truu Golo. Sest Golo kiri oli nii targu ja kawalaste wälja mõeldud walet täis, et selle üle peaaegu sugugi enam kassipidi ei wdinud mõelda, et see mitte kõik terwe tõsi ei oleks, ja Golo käskjalg, kes üks niisamasugune walelik, pettis ja salalik inimene oli kui Golo isegi, see ostas seda kõik suusõnaga, just kui pitseriga weel kinnitada, nii et krahw seda wä-gise uskuma pidi, mis ka armukade ja häkilise wiiaga krahw ka kobe kõik täieste uskus. Nüüd jäi ta aga ka kobe jälle kassipidi mõtlema, sellepärast saatis ta filmapilt ühe teise käskjala selle kõwa käsuga koju, et Golo Genowewale ühtegi häda ei tohi teha, wait teda üksnes oma tubades wahi all peab, nii kaua, kui ta isi koju tagasi tuleb. Ta andis kirja wiijale ühe oma kõige parematest ratsa hoostest ja käskis aga nii kiireste ruttata, kui hobune aga iialdes wastu peab, ka lubas ta sellele ühe suure raha summa, kui ta weel õigel ajal senna jõuab, et

Senowewa huffamist ära keelda ja rahulise was-
tusega jälle tagasi jõuab.

Rogu see wähe ajal, millal käskjalg teel oli,
jäi krahw ikka enam ja enam tuskasemaks. Ühel
filmapiilgul arwas ta, et Senowewa täieste ilma-
süita on; kuna ta teisel filmapiilgul jälle arwas,
et see ilmtõimatu on, et Golo, kellele ta nii-
palju head oli teinud, teda nii hirmsaste wõis
petta. Krahw oli seda mõeldes kui piina pin-
gil, tema südametunnistus piinas teda hirm-
faste. Kümme kord päewas saatis ta oma
truu teendert järele waatama, kas ometi üks-
kord sõnumetooja ei pidanud tagasi olema jõud-
nud tulla; ööd otsad ei saanud ta sugugi enam
magada. Ometi wiimaks tuli sõnumetooja ta-
gasi ja tõi selle kurtwa sõnumi, et Senowewa
ühel ööl kõige oma pojaga krahwi käsu järele
salaja oli ära hukatud saanud. Krahwile oli
see Hiioopi sõnum kui surma kohtu wiimne otsus
— ta langes minestusesse — tema leinamisel
ei olnud enam otja ega määra. Wana auus
Wolw läks kahe käega filmägu kinni hoides,
nuuksutwa nutuga krahwi telgist wälja. Ta ei
tahtnud krahwile oma suurt kurbtust ülesnäi-
data, et ta seeläbi weel kurbemaks oleks jaa-
nud, sest et krahwi haaw kardetaw oli ja mis
sest saadik ka hoopis pahemaks läks, nii et ta
üle aasta selle käes maas oli, sest rikunud weri
ja piinatw südametunnistus ei lasknud haawa

terweks saada. Niipea aga, kui haaw juba paremaks oli saanud ja ta jälle hobuse selga wõis istuda, siis palus ta ka kohe kuninga käest luba koju minna, mis ta ka sai, sest et waenlaste üle juba oli wõitu saadud. Ilma wiibimata tõttas krahw oma truu teendri Wolwi ja teiste sõjameestega suure kiirusega kodu poole minema.

Ühel hilisel õhtul jõudis ta oma krahwi walda ja kuulas ühest külast koduse asjade järele. Seal ei kuulnud ta Jenowewast muud, kui aina kiitust, kuna Golot põrgu põhja sajatadi.

Krahw jäi seda kuuldes weel kurwemaks. Ta kiirustas hobusid tulisema sõidule. Koski juure jõudes nägi ta kõik aknad heledaste walgustud olemast, kuna pilli healed ta kõrwu kostsiwad. Golo pidas oma ülekohtuste sõbradega krahwi wara läbi liies jälle ühte suurt rõõmu ja lusti pidu. Ta ei teadnud uneski arwata, et krahw juba nii ruttu ja häkitselt ilma ette ütlemata pidi koju tulema, sellepärast oli tema ehmatus suur, kui ta korraga trompeedi healt wärawa taga kuulis ja wärawa waht hingetumalt sisse tormas teatusega, et krahw juba koju oli jõudnud. Golo arwas ikka, et krahw oma haawadesse ära pidi surema, sellepärast prassis ta ühest päewast teisi, et seega oma kurja südametunnistust waigistada, mis temale rahu ei annud, wait ööd ja päe-

wad waewas. Kõik Golo ülekõhtused sõbrad ja nõuuandjad kargasiwad hirmuga istmetelt ülesse. Golo oleks palju kergema südamega surmale wastu tõtnud, kui nüüd krahwile. Ta tõttas siiski oma kohust mööda tõrwa lonti käes hoides krahwile wastu. Ta hoidis krahwi hobust suu tõrwest kinni, kuna see maha astus. Krahw waatas peale teretamist kaua aega läbi tungitwa filmadega Golo peale, kes kui waene patune oma kõhtumõistja ees seisis ja waewalt aga weel tõrwa lonti omas wärisewas käes sai pidada. Tema ülekõhus paistis juba tema filmnäustki wälja, mis teda hukka mõistis. Wanatuwa sammudega astus ta selle peale krahwile tuld näidates ees, lossi kiwi treppidest ülesse. Krahw ei näinud kõhe juba mitte muud, kui laiskust ja hooletust, sest et kõik ripakil ja jassis asjad läbisegamine lossi seestpidisi ruumisi täititwad.

Kõik lossi teendrid olitwad uued ja kui neist keegi wana weel kuskilgi näha oli, siis ei läikinud seal kellegi nägu enam rahu ega rõõmust, wait nutust ja kurbtusest.

Kui krahw suurde saali oli jõudnud, pani ta kübara ja mõega laua peale, kuna ta isi wäsinud peast laua ääre juure leentooli peale istus. Siis wõttis ta Golo käest lossi wõtmed ära ja käskis oma truut teenert Wolwi, et see wahid wälja pidi panema, nii et ükski põ-

genema ei peaseks. Peale selle käskis ta teend-
reid, oma wäsinud sõjameeste eest hoolega mu-
retseda, kuna ta käega märku andis, et kõik
pidiwad ära minema.

Rõige esimene töö oli krahwil, et ta Geno-
wewa elufambrisse tõttas. Seal oli kõik weel
niisamuti kui Genowewa wiimist korda seal oli
elutsenud, sest et Golo neid ruumisi kobe lukku
oli pannud oma kurja südame tunnistuse wai-
gistamiseks. Krahw leidis mitmedki Genowewa
kirjad, mis temale oliwad kirjutatud ja kus
Genowewa palus, et krahw temale ta kirjade
peale ometegi ükskord wastust kirjutaks, ka kir-
jutas ta sest et ta pea loodab emaks saawad ja
et ta siis oma armsa abikaasale ühe poja ehk
tütrega wõib wastu minna ja et ta alati tema
eest Jumalat palub, et Jumal teda rõõmsalt ja
terwelt jälle tagasi aitaks. Seal ei jõudnud
krahw oma südame walu enam talitseda. Ta
langes kui wäeti laps istme peale ja nuttis kaua
libeduse, kahetsuse ja meeleäraheitmise filmapisa-
raid. Müid oli tal selge, mis seie maani weel
kahetwabel oli olnud, et ta oma ilmasüita abi-
kaasa ja wäetime poja mõrtsukaks oli saanud
kurja wale ja pettuse waral. Et krahw oma
mõrudat karikat kuni põhjani pidi tühjendama,
selleks andis Genowewa kiri, mis Bärta teisel
homikul tema kätte andis weel suuremat põh-
just; kui Bärta seda kallist kaela ehet krahwi

kätte pakkus, siis andis krahw seda temale tagasi ööldes: „Mis Jenowewa sulle on annud, seda pea omale jäedawaks mälestuseks. Peale selle jutustas Bärta kõik otsast otsani mis Jenowewa temale oli kõnelelud. Krahw ei saanud nuttu pärast enam sõnagi suust, nii rõhutatud oli see kõwa mees, kes sõjas kui raud ja teras oli waenlaste wastu, see oli nüid kui kõige wäetim laps. Ta kurbtus oli nii suur, et seal palju ei puudunud, siis oleks ka tema surm käes olnud. Suure healega kaebas ta: „Oh Jumal! minu Jumal! Oh ilmasüita Jenowewa! sind, sind wõisin mina surmata! Sind ja oma poega! Oh mind õnnetumat, kõige inimeste laste seas!“ Tema truu teender Wolw katjus teda küll igate moodi trööstida, aga see oli asjata! Kui krahw nõnda wiisi juba küllalte ennast kurwastanud ja nutnud oli, siis kargas ta järsku püsti, käskis oma mõeka tuua ja siis tahtis ta oma enese käega Golot ärakufata. Wolw aga keelas teda seda tegemast, sest et see jällegi õige ei oleks olnud, kui ta ka nüid jälle Golot ilma ülekullamiseta oleks surmanud. Siis käskis krahw Golot filmapilk finni wõtta, ahelasse panna ja siis sennasama wangi torni wisata, kus ilmasüita Jenowewa oli pidanud õhkama. Ka kõik Golo sõbrad ja nõuuandjad lastis ta finni panna, kuni selgemaks pidi saama, kes süidlane ehk kes ilmasüita. Sõjamehed täitsiwad seda

käsku suure rõõmu ja meeleheaga. Teisel homikul käskis krahw Golot oma ette tuua. Sell wähe ajal, kui Golot wangi tornist ära, krahwi ette toodi, luges ta weel korra Jenowewa wiimist kirja, kus ka need sõnad seisiwad: „Anna temale andeks, kui mina temale olen andeks annud — minu pärast ei pea ühegi weri ärawatud jaama!“ need sõnad läksiwad krahwi südamesse. Kui Golo fisse toodi, waatas krahw oma punaseks nutetud filmadega hädatundlikult tema peale, kuna ta waitse healega ütles: „Golo, mis olen ma sulle kurja teinud, et sa nii suurt õnnetust ja ülekohut minu pea peale aitafid koguda, mis mu hinge surmani saab koormama ja mind enneaegu südame waluga hauda saatma? Ütle, mis tegi siis minu abikaasa sulle kurja, ehk minu wäeti poeg, et sa neid äralasksid hukata? Sa tulid kui waene poisike minu juure ja maitsefid aina armu ja heldust — mikspärast maksad nüüd head kurjaga?“ Golo oli arwanud, et krahw pidi tema wastu kurjust ja wiha täis olema. See tasandus aga murdis tema südant. Ta ei wõinud muud teha, kui hakkas libedaste nutma, ööldes: „Kuri kiusatus pimestas minu filmi, kui ma seda temalt olin nõudnud, mis ma isi temale pärast süüks andsin ja ta mind sellepärast häbistas ja noomis, siis kartsin ma, et ta seda teile ette saab rääkima, mispärast ma oma elu pärast enam

sugugi julge ei olnud, sellepärast waletasingi ma teile teie ilmasüita abikaasa üle." See andis ometi selleski asjas krahwile pisut troosti, et õel Gologi Jenowewat täieste ilmasüitaks tunnistas. Krahw näitas sellepeale käre märkuandmisel, et Golot wangikotta tagasi wiidaks, mis ka sündis, siis kattis ta uueste filmad kättega kinni ja nuttis kawa, kuna ta oma häfilist meelt kõige sügawama põrgu põhja sajatas.

Krahw oli sest ajast hoopis teiselt inimeselt läinud. Ta ei hoolinud enam ühestki asjast, kuna ta aga waeste ja hädaliste eest suurt hoolt ja muret kandis; ka ei käinud ta enam kuski oma sugulaste ega sõbrade juures wõeraks, niisama arwa juhtus keegi temale wõeraks tulema. Igauks kartis et krahw enam kawa selle mure koorma all ei ela, wõi et ta ehk peast nõrgaks läheb. Wana truu Wolw katsus mõndagi wiisi krahwile lahutust ja lõbudust muretseda, aga see aitas üksi jaks korra, wähe ehk peaaegu ei ühtegi. Kõige suuremat kurwastust tegi temale ka see, et ta Jenowewa hauda ülesse ei leidnud, nii palju kui seda küll igalt poolt otsiti. Ta tahtis tema haua peal nutta ja siis oma suguselti haua kaelisise suure auuga maha matta. Üksi ei wõinud aga selle üle otsust anda; sest need kaks meest, kes Jenowewat surma oliwad saatnud, kadusiwad

pea selle järele, kui tina tuhka, ära ja ükski ei teadnud seda öölda kuhu n'ad oliwad läinud, ehk kuhu saanud! Mõne aja pärast laskis krahw oma waga abikaasa Genowewa ja pojale suurt warju matuse pidu pühitseda ja igas kirikus seal ümberkaudu hinge palweid lugeda. Krahwast tuli niipalju lossi juure koku, et neist mitte kümnetki osa kirikusse ei mahtunud, peale seda oli krahw ühe suure kuld kirjadega walgest marmorist tahwli lastnud teha, kuhu peale Genowewa elulugu järele tulewa rahwale mälestuseks ülesse oli pandud.

Raheteistkümnes peatük.

Krahw Siegwried leiab Genowewat oma pojaga põlise metsa koopast ülesse.

Nastab jõudsiwad mööda, enne kui murest halliks läinud krahw ennast ometi kõige ümberkaudse ritterite ja iseäranis oma truu teendri Wolwi meelitusel, nii kaugemale laskis wedada, et ta nendega ajawiks ja murede lahutuseks, jahi peale läks. Sell ajal kühisesiwad weel kõik metsad täis metselajatest. Jahi peal sattus krahw teistest jahilistest äralahkudes ühe kõige kaugema põlise metsa laande. Seal trehwas ta üht ilust hirwe lehma nägema, kes

aga ruttu ärapõgenes. Krahw kihutas oma tulise ratsa hobuse selgas järele. Nende tee läks üle põesaste ja känkude, läbi kibuwitsja põesaste ja ohatate — seal kadus hirwe lehm korraga tema filmist. Ta oli Genowewa koopas omale tagaajaja eest warju ja kaitsmist leidnud. See oli seesama hirw, kelle piimaga Genowewa ja Walurikas ennast nii kaua oliwad toitnud ja ülespidanud.

Et krahw järsu kaljukinkude pärast hobusega enam edasi ei wõinud minna, siis astus ta hobuse seljast maha ja sidus ühe puu tüüwi külge kinni. Kui ta mõned sammud üle kaljulise maapinna oli roninud, siis jõudis ta ühe koopa suu ette. Ta waatas sisse ja nägi omaks suureks imekspanemiseks, et koopa tagumise seina ääres nurkas üks lahja kondiline inimese kogu istukil maas oli, kelle nägu surmu karwaline oli. See oli Genowewa, kes küll surma suust peasenud oli, aga wist ilmaški enam terweks ei oleks saanud, kui ta weel kauemaks ajaks selle külma ja niiskesse koopasse oleks jäenud. Sga homiku arwas ta, et õhtut enam näha ei saa.

„Kui sa inimene oled,“ ütles krahw koopas olewa inimese kogule, „siis tule wälja!“ Genowewa tuli lähemale kunni koopa suuni. Tal oli lamma nahk ümber, kuna käe warred ja jalad paljad oliwad. Tema kullakarwa juuksed

rippusiwad lahtiselt kui kuldne lina mööda pihta alla. Ta wärises kogu kehast kange külma pärast, kui oleks ta alles praegu hauast ülesse tõusnud.

„Onnetu, kes sa iganes oled, kust oled sa seie saanud ja mis on su nimi?“ küsis krahw, kuna ta isi kohkunult paar sammu tagasi taganes, sest et ta teda enam ei tunnud. Jenowewa oli aga krahwi juba esimel filmapilgul tema healest ära tunnud.

„Siegwried!“ ütles nõrk tasane, aga pehme heal täis armastust ja heldust. „Kas sa siis oma surma mõistatud abikaasat Jenowewat enam ei tunne? Jumal aga teab, et ma ilma-
süita olen!“

See oli krahwile kui wäik selgest taewast. Ta ei saanud enam isegi aru, kas nägi ta und, wõi oli see ilmsi, sest et ta alati isieneses ja kui pool nõder oli olnud aru poolest. Ka oli see kole koht põlises metsas nii isiaralik ja täis saladust, pealegi oli ta aina üksi. Siis ei olnud see ka sugugi mitte ime, kui ta arwas, et Jenowewa waim tema ette oli tulnud teda noomima selle ülekohtu pärast, mis ta temale oli teinud.

„Heida armu!“ ütles krahw südamest läbitungitawa healega. „Sa oled minu ilma-
süita ja ülekohtusel wiisil ära hukatud abikaasa Jenowewa waim! Tuled sa mind minu ülekohtuse teu

pärast karistama? wdi sai see hirmus mõrtsuka töö siin toimetatudki, ehk on koguni sinu keha selles koopas oma wiimist puhke paika leidnud? Jah, nii see ongi, sinu keha ei leia haudas enam rahu, sest et su mõrtsukas ka weel siingi sind rahule ei jäta ja seda rahulist paika oma werest auurawa kätte ja jalgadega julgeb roojastada! — Oh! minu kalli õnnetuma abikaasa Genowewa waim mine oma puhke paika tagasi, mine tagasi, sa õnnis waim; minu kuri südame tunnistus ja ülekõhtune mõrtsuka töö sinu wastu piinab ja waewab mind ööd kui päewad! Mine tagasi jenna „rahu paikadesse“ ja palu minu eest — ühe õnnetuma mehe eest, kellel maa peal ühtegi rõõmu ega rahu enam ei ole! Ära näita ennast mulle nii kurwal kombel, wait kui walguse ingel, ka ütle mulle, et sa mulle seda oled andeks annud!”

„Siegfried,“ ütles Genowewa nuttes, „minu armas mees! mina ei ole mitte waim, nii kui sa seda minuist arwad! mina olen tõega sinu abikaasa Genowewa. Ma elan weel alles! Need head mehed, kes mind ja meie last pidivad ära hukkama, halastasiwad minu peale ja jätsiwad mind elusse!“

Krahw oli weel ifka ehmatuse ja hirmu pärast kui peast segane. Ta filmade ees oli kõit pime, sellepärast ei pannud ta neid Genowewa wiimseid sõnu peaaegu tähelegi. Ta wahtis

ütsifilmi Jenowewa peale, keda ta weel ikka tema waimuks pidas.

Jenowewa hakkas sõbralikult tema käest finni. Krahw aga tõmmas oma kae Jenowewa käest lahti ja ütles wärisewa healega: „Lase mind rahu! lase mind rahu! minu käsi on külma kui jää. Oh ei! wait tõmba mind enesega ühes külma hauda! Elu on mulle aga piinaks, kuna surm mind aga peastab!“

Jenowewa aga ütles: „Siegwried! minu armas ja kallis mees!“ kus juures ta ütlemata õrnuse ja lahkusega, kui rahu ingel krahwi peale waatas. „Kas sa siis tõega oma Jenowewat enam ei tunne! mina olen tõeste tema isi! Waata mind hoopis! katsju minu käsi! waata ka seda laulatamise sõrmust, mis mul sõrmes on ja mis ju oma and on! Minu armas Siegwrried! ja oled tõeste peast segane!“

Seal ärkas krahw korruga kui raskest unenäust ülesse. Ta langes Jenowewa ette põlwile võlde: „Jah, sina oled Jenowewa!“ — Siis waatas ta kaua ära kurnatud Jenowewa otsa, ilma et sõnagi suust wälja oleks saanud öelda. Korruga hakkas ta walju healega nutma. „Sina oled siis see endine õitsew Jenowewa, keda ma õel ja ülekohtune inimene sõberduse suure wiletsuse ja õnnetuse sisse oma häklike meelega olen tõukanud! mina ei ole küll mitte enam seda wäärt, et maa mind weel kan-

nab! Mina ei julge oma filmigi enam sinu poole üles tõsta! Oh! kas võid sa mulle armust seda kõik andeks anda!?"

Selle peale ütles Jenowewa nuttes: „Armas Siegwried, ma ei ole ilmaski sinu üle wiha pidanud! ma armastasin sind ikka! ma teadsin seda ju selgeste, et sind sai petetud. Tõuse üles, et ma sinu kaela võiks langeda! sest sa näed ju, et ma sind nähes, rõõmu pärast nutan.“

Krahw ei uskunud weelgi oma kõrwu. Oli see siis kõik selge tõsi, et nii suur rõõm ja õnn temale siin maa peal weel võis osaks saada, ja ometegi oli see selge tõsi. Ta ei julgenud weel ikka Jenowewa otsa diete waadatagi, kuna ta ütles: „Sa oled tõeste kui ingel, sest mitte ühte paha sõnagi ei ütle sa oma piinajale.“

Jenowewa ei lastnud krahwi enam edasi rääkida, waid ütles: „Ole ometi sellega ükskord waid, sest see on pidanud Jumala tahtmise järele kord nõnda olema. Tema on seda meie kõikide hinge õnnistuseks arwanud tarwis olema, sellepärast ei tohi meie mitte ennast liiast kurwastada, sest: mis Jumal teeb, see on kõik hästi tehtud!“

Kui nad weel alles rääkisiwad, tuli Walurikas rohu juurtega, mis ta lähedalt metsast oli korjanud, kuna ta ühte rohu juurt sõi.

Kui poisike wõderast, toredas ja hi mundris ema juurest ees leidis ja ta emat nutma nägi,

fiis ütles ta kartuse ja wäristusega: „Ema! kes see on? On tema ka üks neist delä inimestest, kes sind tahawad ära tappa? ära nuta mitte!“ ütles ta, kuna ta Senowewa juure kargas, tema kaela ümbert kinni wõttis öölses: „Mina ei lase teda sulle ühtegi paha teha. Ennem tapku ta mind, kui et ta sulle miski paha peaks tegema.“

Senowewa ütles aga sõbralikult: „Minu armas ja kallid poeg! teda ei pruugi ja ühtigi karta! waata aga julgeste tema otja ja fiis anna tema käele suud, sest tema ongi sinu armas ja hea isa, kellest ma sulle ühtepuhku olen rääkinud. Waata aga, kuidas ta meie wiletuse üle libedaste nutab. Sumal on teda siia saatnud, et meie ükskord ometi sest waewa elust wõiksimine peaseda, sest ta wiib meid nüüd jälle enese juure koju!“

Walurikas läks ka nüüd julgeste oma isa juure, kes teda oma sülle wõttis, suudles ja kõiki moodi kallistas. Walurikas oli oma kena näu, suurte finiste filmade ja lokkis juustega täieste krahwiga ühte näu jume. Krahwi rõõmul ei olnud enam miski piiri. Ta oli siamaani ennast kõige õnnetumaks inimeseks arwanud. Nüüd oli tal terve priske poeg, keda ta esimest korda oma elus, liha filmadega nägi. Tema armas abikaasa elas weel. Ta tohtis weel elada ja wõis, kui Sumal aitab, kõik weel

heaks teha katsuda, mis ta enne häkilise meelega kurja oli teinud. See käis aga kui teraw mõet ta südamest läbi, kui ta Genowewa kolletanud kuju ja Walurika wiletsa riiete peale waatis.

Genowewa aga lasi põlwili, mis krahw järele tegi ja siis tänasiwad ja kiitsiwad n'ad Sumalat, kes neile seda suurt armu oli lasknud osaks saada, et n'ad weel maa peal ükssteisega kokku saidwad. Jah Issand oli nende wiletsust rõõmuks muutnud! —

Sellejärele päris Genowewa oma wana wanemate järele ja kui ta kuulis et n'ad weel alles elus on, siis tänas ja kiitis ta Issandat jälle uueste selle suure armu ja helduse eest, et ta ka oma armsaid wanemaid jälle wdis loota näha saada ja et Genowewa wanemad jälle teda ja oma lapsi lapse üle wdisiwad entid rõõmustada. Jah Issand oli kõik hästi teinud.

Sellejärele wiis Genowewa oma meest koopasse, sest ta ei wdinud oma palja jalgadega enam külma maa peal seista. Krahw pidi ennast kõwerdama, sest et koobas kaunis madal oli. Ta ei jõudnud küllalte mitte imestada, kui imelikult Issand tema omaksid oli toitnud ja katnud. Silma weega kuulas ta, kui Genowewa temale oma wiletsusi kõneles, siis ütles ta nutust lälkastatwa healega: „Seda kõik on mu häkiline meel süid, et üks härtfogi tütar kellel kõiki küllalte oli, ilma leiwa ja muu toi-

duta, seitse aastad rohu juuri on pidanud närima. Kui Issand isi temale ja lapsele hirve lehma toitjaks ei oleks saatnud, siis oleksivad n'ad ometegi pidanud hukka saama. Nüüd tean ja näen ma aga selgeste, et Issand neid maha ei jätta, kes tema peale loodavad. Jah! Issanda teed on imelised ja tema mõtted on rahu mõtted. Sellepärast on meie kohus teda alati kiita ja tänada." —

Kolmasteistkümnes peatük.

Denowewa tagasi tulemine metsast ja isa emaga kokku saamine.

Sellepeale läks krahw koopast välja ja puhus waljuste hõbedast jahi sarwe, nii et mets ja kaljud wastu kõlasivad. Walurikas rõõmus-
tas ennast ütlemata sarwe heale üle. Ta kat-
sus ka puhuda, aga sest ei tulnud suuremat
ühtegi välja. Krahw wõttis uueste Walurika
käest sarwe ja puhus weel mõned korrad õige
kõwaste, mis peale ka pea hull jahimehi jala
ja ratsa krahwi ümber kokku kogusivad. Kõik
imestasivad, kui nägitwad, et krahwi juures üks
mets naesterahwas oli, kuna ta jälle üht ilust
lamma naha sisse mässitud poisikest süles hoidis.
Kõik oliwad uudishimulised, seda teada saama,
mis see kõik pidi tähendama. Krahw ei last-

nud neid ka selle järele mitte kaua oodata, waid ütles liigutud healega: „Minu armsad sõbrad! see naesterahwas siin on minu armas abikaasa, waga ja ilmasüita Genowewa. See poisike, mis minu süles, on jälle minu poeg, nimega Walurikas.“ Kõik seal olijad ei suutnud ehmatuse ega imestuse pärast ennast enam pidada, waid kiljatasiwad waljuste! — Mitmesugused küsimised ja kostmised kuuldi läbi-segimini. Mõned hakkasiwad Jumalat kiitma ja tänama, kuna teised weel kahewahel oliwad, kas see ka kõik tõsi on. Kui aga krahw Genowewa ärapeastmise põhjust, ilmasüitaust ja seitsmeaastalist wiletsat elulugu pealt kuulajatele lühidelt ära oli seletanud, siis ei tahtnud rõõm lõppedagi, kuna igaüks selle eest Jumalat kiitis ja tänas, Golot aga põhjati ütlemata sajatamistega. Selle peale saatis krahw mõningad oma teendritest, kes koju pidiwad minema ja sealt ühe kande raami tooma. Teised jälle tegitwad tule ülesse ja siis hakati sööma, sest et neil toidud jahi peal kaasa oliwad. Genowewal ei olnud enam külm, sest et ta omale ühe juure mantli ümber oli määsinud, kuna üks soe siidi rätik tema pead ja kaela sojendas. Genowewa sõi wäga wähe, sest et ta rohu juurtega oli õppinud elama, ükfi weini wõis ta pisut rohkem oma keha kinnituseks tarwitada, sest et see wedel oli ja fergeste alla läks, kuna kõwad

toidud, keda ta jellel seitsemel aastal ei olnud maitsetud, kurku ja rindu finni hakkasivad.

Walurikal olivad kõik asjad uued ja tähelepanemise väärt. Kui klaasidesse weini kallati, siis pani ta seda väga imeks, et need ära ei sulanud, sest ta arvas neid jääsi olema. Tule lõkke aga tegi temale seda kõige suuremat rõõmu; sest et see ilus oli pealt waadata ja pealegi palju enam weel soojendas kui päewa paiste.

Selle wahel ajal jõudis ka wana Wolw fenna, sest et ta teistest kaugemale oli maha jäenud. Truu teendri rõõm oli ütlemata suur. Silmaweega ütles ta: „See on minu kõige rõõmsam päew, mis ma elus olen ära elanud, ja nüüd rõõmustan ma ennast südamest, et Saratseenlased minu halli pead puruks ei löönud. Nüüd näewad weel mu lihased filmad, et õelus ja kurjus headusele maad peab andma ja et õigus ja truus alati võidab. Sellepeale wõttis ta Walurikast oma sülle, ning tema palgid filitades ütles ta: „Sa oled oma isa nägu! Saa wapraks ja täis julgust, nii kui sinu isa, aga ole selle juures ka tasane, helde ja armuline kui su ema ja Jumala kartlik ja õiglane kui n'ad mõlemad, siis käib sinu käsi hästi ja sina elad kaua maa peal!“ —

Selle wahel ajal tuliwad krahwi teendrid Genowewa riietega, keda see koopasse läks selga panema, ka Walurikale oliwad passitud riided

kaasa toodud. Poisiõksel olivad need esiteõs küll pisut just kui kanged, sest et ta nendega ei ol-
nud õppinud. Pea aga oli ta oma uue riie-
tega juba harjunud, sest nüid ei külmetanud ta
kätwarred ega jalad enam. Kui kõik araminiku
tarwis walmis oli säetud, siis läksiwad Zeno-
wewa, krahw ja Walurikas koopasse, lastsiwad
põlwili ja tänasiwad ja kiitsiwad Sumalat, kes
kõik häda ja wiletsust neist oli ära käänanud.
Puust risti wõttis Zenowewa enesele mälestu-
seks kaasa, sest et see neile ütlemata kalliks ja
armsaks oli saanud. Hirtwe lehm aga käis kui
koera kutsikas nende järel, ega läinud ka siiski
tagasi, kui mets otsa lõppes. Tema ei jäenudki
neist enam maha, waid läks aga kaasa. Kui
lossis ja ümberkaudses külades kuulda oli saa-
dud, et Zenowewa weel alles elab ja et ta jälle
koju tagasi tuleb, siis jätsiwad kõik töö seisma
ja ruttasiwad lossi, et oma ilmasüita, head ja
wagat krahwi prouat isi näha saaks. Üksi
wäetimad lapsed ja hallid wanakesed, kes enam
kaija ei suutnud, need jäitwad koju. Metsa ää-
res ootas neid kande raam, kuhu Zenowewa
sisse istus.

N'ad olivad lossist weel kaugel ära, kui
juba inimeste hulgad neile wastu tulitwad, et
oma armast krahwi prouat näha saaks. Zeno-
wewa teretas kõiki lahkest. Wastutulijate hul-
kas nähti ka kahte usu rändajat, kellel pitad

kulumud kuued ja reisikepid käes olivad. Need tulivad üsna kande raami juure ja lastsiwad siis Zenowewa ette põlvili. Need olivad need kaks meest, keda Golo Zenowewat saatis tema pojaga ära hukkama. Mõlemad, isiäranis Runtz, palusiwad Zenowewa käest andeks, et n'ad teda üksi senna koleda laane olivad jätnud, sest palju ennem oleksiwad nad teda pidanud salaja Brabanti, oma isa ja ema juure wiima. Sellepeale jutustasiwad n'ad: „et ka meie oma elu peale enam julged ei olnud Golo pärast, waid läksime pühale maale kui wagad usu rändajad, kust meie alles mõne päewa eest tagasi jõudsime, ilma et meid keegi oleks teadnud ehk tunnud, kes meie olime, nõnda hulkusime meie mööda krahwi walda ümber, kuna meie täna kuulda saime, et teie Jumala imeliku abiga weel alles elus olete ja et teid on leitud, siis wõtsime meie ka nõuks, endid teile tunda anda. Meie kuulsime küll juba ennegi, et teie ilma süütaus on walge ette tulnud wela Golo oma suusõnalise tunnistuse järele. Meie aga ei võlnud sest krahwile ühtegi, et meie teid lapsega elusse jätsime, sest teie hauda ei wõinud meie ju muidugi mitte teada, ja elus ei arwanud meie teid ammugi juba mitte olewat, sellepärast ei tahtnud meie krahwi mitte ilmaasjata kurwastadagi.“

Zenowewa käskis neid ülestõusta. Ta tä-

naš neid, et n'ad sell korral temale elu oliwad finkinud, mis eest krahw neile ja nende lastele lubas prii elu ja ülespidamist anda. Nende kohta läksiwad need sõnad tõeks: „Olge armulised, siis peate ka teie jälle armu saama.“ Mõlemad käisiwad nüüd kande raami taga. Tee peal ütles Heints Kuntfile: „Kas sa nüüd näed, mis ma sulle ütlesin, et head tehes ei pea ilmaski mitte kartma, ükskord kannab hea tegu ikka head wilja.“

Kui lossi lähedale juba hakkasiwad jõudma, siis hakkasiwad kõik kellad korraga lööma. Seda kõik tehti waga ilmasüita kannataja auuks. Kui Jenowewa kiriku kellade healt kuulis, mis nii waikseste ja pühaste tema kõrwu kostiwad, siis hakkas ta uueste nutma, ka pealt waatajate filmad oliwad märjad; need ei olnud aga mitte enam kurbtuse, waid rõõmu filmatwee pisarad, sest kõik tänasiwad omas südames Sumalat Jenowewa imeliku ärapeastmise pärast.

Ikka lossi lähemale jõudes, nägi ta, et inimesed katuste ja postide otsa oliwad roninud, et aga teda näha, nii armas oli neile Jenowewa. Kui n'ad lossi juure jõudnud, kus kogu tee lilledega paksult üle riputud oli ja ukсед ja wärawad lille frantsidega ehitatud oliwad, seal wõtsiwad teda kõik ühe wanadused neiud mirti pürgadega wastu. Mirti frants on mitmel

pool neitsilik puhtuse ja auu märk ja nenda ka
fiin. Kuna rahvahulk Jenowewale suure hea-
lega hõiskas, mis nende rõõmu tähendas.
Krahw sõitis ühel ja wana Wolw teine pool
kande raami, kuna need kaks Jenowewa elusse
jätjat ja hirwe lehm taga järele käiswad, kelle
järel jälle suur saaterong käis. Walurikas
aga istus Jenowewa kõrwas ja hoidis suure
hoolega seda puust ristikest.

Kui rong lossi oli jõudnud, siis oli Jenowewa kõige esimine käik lossi kiriku, kus selle imeliku ärapeastmise mälestuseks tänu Jumala teenistust sai peetud. Ta wõis nüid seitsme aasta pärast jälle ühes pühitsevad Issanda templis, palwes Jumala ees oma põlwi nikutada. Kui tänu Jumala teenistus mööda oli jõudnud, siis läks ta kõige esite oma tubadesse. Nende hulgast, kes kõige esimeseks tema juure tuli, oli Barta, kes temale wangitorni kirjutamise asju oli muretsenud. Jenowewa wõttis teda jäedawalt oma juure. Siis rääkis ta Drafo lese ja waeste lastega neid trööstides, kuna krahw neid elu otsani lubas toita ja katta. Nõnda tasus krahw kõigile rohkestes ja rikalikult, kes kuidagi moodi oli Jenowewale head teinud. —

Jenowewa igatses suure igatsusega oma wanemaid näha saada. Wana Wolw pakus

ennast rõõmu sõnumi wiijaks. Krahw aga ei tahtnud seda sugugi lubada, sest et Brabanti härtsofi maakond sealt hea hulk maad eemal oli. Säherdune kiire sõnumi wiibimine, ja nii kauge maale, arwas krahw, on ühe wana inimesele ränk, sest et Wolw tihti oma wiimisel sõja käigul oli öölnud, et see tema wiimne sõjakäik ja teekäimine siin maa peal on. Wolw aga ütles: „Inimene mõtleb küll mõndagi, aga Jumala teed on hoopis teised, sest miks peaks ma just nüüd oma wana elatanud päewade peale mõtlema, kui mull üht rõõmu sõnumit on kuulutada ja ei mitte werist sõja käitu. Pealegi olen ma sest saadik poole nooremaks läinud, kui ma weel seda õnne ja rõõmu olen maitsta ja näha saanud, et mu hea peremehe elu jälle roosi teede peale on pöörnud. Kui ma kurbuse filmapijaraid olen pidanud walama teie häkilise meele üle, miks ei peaks ma siis ka mitte wdima ega tohtima rõõmu pijaraid walada selle üle, et kõik on Issand hästi teinud ja meie kurbtust rõõmuks muutnud.“

Krahw ei wdinud filma pijarate pärast enam muud öölda, kui: „Mine siis rahuga, mu truu sulane ja teender, Issanda õnnistus olgu sinuga.“ Selle peale lastis krahw oma kõige parema hobuse Wolwile anda. Raksteistkümend kõige wapramat sõjameest andi temale saatjaks ja nii sõitis Wolw rõõmsa meelega

Brabanti härtsoki riigi poole. Krahw ütles Jumalaga jättes Wolwile: „Mine Jumala rahuga ja Issand Jumal is'i andku sulle oma õnnistust tee peale kaasa, ka pangu ta is'i sulle sõnu suhu, mis sa minu auusa ja waga abi-kaasa Jenowewa wanematele pead rääkima. Sa oled minu kurbtuse ja ka minu rõõmu filmatweepisaraid näinud, sellepärast tee nii, kui sa is'i tunned hea ja tulus olema.“ Ka Jenowewa saatis palju tuhat terwisid oma wana kalli elatanud wanematele ja laskis öölba, et Jumal kõi tema kannatust rõõmuks oli muutnud, sest et need, kes filmatweega külwanud, kõi ükskord diskades peawad lõikama.

Teisel wara homikul juba läks Wolw oma kaasseltsimeestega teele. Ööd ja päewad sõitsiwad n'ad edasi. Kui nad ühel ööl jälle ühe Siegwriede sõbra loosis oliwad ööd pidanud, kuulsiwad nad, et see piiskop, kes krahwi ja Jenowewat oli laulatanud seal lähelkordas üht kirikut pidi sisse õnnistama. Kohe wõttis ka Wolw nõuu ette, et senna sõita, sest auulik waimulik wõis teda selles asjas palju aidata, et kuidas seda sõnumit Jenowewa wanematele wõis kõige ette waatlikumal wiisil teatada, nii et n'ad selle üle ei pidanud ehmatama, mis nende wanade terwiseks waga kahjulik oleks olnud. Wolw arwas, nii julge, kui ta esiteks selle peale küll oli olnud, et see

sõnumi wiimine temale ometegi raskeks läheb, sest kuidas pidi ta wana sõjamees sellega walmis saama. Mõega ja piigiga oli ta küll õppinud ümberkäima, aga ühe rõõmu ja kurbtuse sõnumikuga, selleks oli tema mõistus otsas, sellepärast arwas ta seda ka kõige sündsamaks, kui waga waimulik mees selles asjas teda pisut aitaks.

Wolw ruttas sellepärast kohe piiskopi juure, kellele ta seda asja kõik pikalt ja laialt ära seletas.

Piiskop oli ütlemata rõõmus. Ta kiitis juure healega Jumalat, öölde: „Olge mureta, minu sõber. Jumal saadab kõik hästi. Ma pidin muidugi juba oma ameti talituste pärast härtsogi juure minema, nüüd on mul kahelordsest asjast senna minna, sellepärast sõidame kohe ühes teina.“

Wana Wolw oli selle üle ütlemata rõõmus, sest nüüd oli temale ka weel see auu osaks saanud, et kõrgeauulist piiskopi wõis Jenowewa waga wanemate juure saata.

Wana härtsog oma elatanud abikaasaga pühitsestiwad iga aasta seda päewa omas lossi kirikus juure leinamisega, millal n'ad sõnumit oliwad saanud, et Jenowewa on abielu rikumise pärast arahukatud saanud. See päew oli

Sumala imeliku saatmise järele ka just nüüd, kui Wolw röömu sõnumiga tuli, et nende waga ja ilmasüita tütar alles elab ja kõik kurbtus jälle röömuks on muutnud.

Wana abielu paar istus sõnalausumata üheteise wastu sellel tähtsal kurwal homikul, millal n'ad seitsme aasta eest nii südant lõhestawat kurwa sõnumit oma armsa tütre üle olivad kuulda saanud. Nende juud waikisiwad, aga südamed rääkisiwad seda rohkem, seda tunnistasiwad nende taewa poole tõstetud silmad ja sügawad õhkamised. Wana auusa abielu paari juuksed olivad niisama halliks läinud mure pärast kui kiriku seestpidised hallid lubja seinad, mis musta leina riietega üle kaetud oliwad. Nende mustad leina riided tunnistasiwad kui lähets n'ad praegu oma tütre matusele. Seal astus wana auus piiskop sisse ja terwitas neid Jesuse sõnadega: „Issanda rahu olgu teiega!”

Wana abielupaar tõusis waikselts oma istmetelt ja wastasiwad auupaiklikult teretades: „Jah Issanda rahu on meilegi tarwis, sest et maailma rahu ja rõõm meil meie armsa tütre Senowewaga on hauda maetud, pealegi kannatame meie weel häbi ja teutust oma kõrge suguwõsaga, ilma et meie, ehk nii kui ma selgeste arwan, meie tütar sest süidlane oleks!”

„Jah Issanda teed on imelised ja fiiski diged. Teie tütar on ilmasüita ja niisama waga ja puhas kõigest temale antud süüst, selleks wõin ma teile nüüd Jumala ja hea inimeste abil tõe tunnistust anda.“ Ta kõneles selle peale edasi, kuna ta pale taewalikust rõõmust kui läikis:

„Jätke kurbtust, sest Issand! kes haawad lööb, saab neid ka jälle parandama, sest üks temal ole eli küll neid jälle pehmeks teha. Kas ei saanud usu-isa oma poega Josepiti mitte elus näha? ehk ta küll uskus et kuri elajas on teda ärasöönud, kelle tunnistuseks temale pealegi Josepi werine kirju kuub wiidi. Nii kui Jakopi kurbtus weel enne surma rõõmuks muutis ja ka ütles: „Nüüd wõin ma oma filmad rahuga kinni panna, sest et ma sind elus weel näha olen saanud. Nõnda wõib Jumal ka weel teie kurbtust rõõmuks muuta, et teie öölba wõite: Issand on kõik hästi teinud.“

Wagad wanemad õhkasiwad selle peale, kuna aga waimulik ütles: „Issanda käes on kõik wõimalik!“ —

Härtsofi abikaasa aga ütles: „See oleks see kõige suurem ime, kui meie oma armast tüdrik weel korrugi elus näha saaksime!“ „Muidugi siin maa peal mitte enam!“ ütles härtsof, „aga fiiski taewas ometi üksford!“

„Ra fiin maa peal!“ ütles sellepeale piiskop pühalikult. „Issand wõib ta nüüd suuri imetegusi teha. Ta saabab meile häda ja wiletust meie nõdra usu kinnitamiseks, kui Hiipile, aga ta õnnistab meid pärast seitse korda seitse kümme korda seda rohkem. See Issand, kes teile jõudu andis seda kurbtust rahulise meele ja ilma murisemata kanda; see Issand saab teile ka seda jõudu andma et teie rõõmu sõnumit wõite weel täna kuulda saada, Issanda suure armu ja helduse läbi. Sellepärast, kiitkem Issandat oma kurbtuse asemel, kes meie nuttu laulu on tänu ja kiituse lauluks muutnud, sest teie armas tütar Genowewa elab — ja teie saate teda jälle näha.“

Mõlemad abikaasad waatasiwad täis imet, auukartust ja peaaegu pool usaltamatalt piiskopi peale. Wärin käis nende kehadest läbi. Kas wõis neile weel nii suur õnn fiin maapeal osaks saada?!”

Seal tegi piiskop wähe ukse lahti, kuna wana Wolw auupakkliku teretamisega sisse astus ja kõik pikalt ja laialt ära seletas, mis ta Genowewast ja tema imelikust ärapeastmisest aga teadis. Seal ei olnud wana härtsokil ega tema kaasal enam kahtlusi mõtlemist. Nende esimine töö oli, et nad põlwili maas rõõmu silmatweega Jumalat kiitsiwad ja tänasiwad.

Pea teadis ka kõik härtsofi pere, et Zenowewa weel alles elab. Sellepeale mindi loosti kiriku, kus tänu Jumala teenistus Zenowewa imeliku ärapeastmise eest sai tehtud, mille juures ühegi filmad kuitaaks ei jäenud. Pärast Jumala teenistust ütlewad wagad wanemad: „Meie elupäewad on pea loetud! sest on meile küllalte, et meie armas Zenowewa weel alles elab sellepärast mingem teele, enne kui meie sureme!“

Kui weel korra tänu palwet oli peetud ja Jumala käest tee käigu peale õnne ja õnnistust palutud, siis mindi rõõmsa meelega teele.

Selle wahel ajal oli Zenowewa juba kauniste jälle kosunud. Tema palgeid kattis jälle kerge puna, kui koit, mis päewa tõusmist kuulutab. Tema igatsimine oma armsaid wanemaid näha saada oli ütlemata suur. Ühel homikul, warem weel, kui teegi neid oleks teadnud oodatagi, jõudsid Wolw ja Zenowewa wanemad krahwi loosti. Zenowewa teretamine oma wanematega oli wäga liigutaw ja südamlik. Nende rõõm oli ütlemata suur, et nende tütar weel alles elus oli ja weel pealegi kõigest süüist ja patust puhast, mis temale süüis oli antud. Mõlemad abikaasad nuttidwad rõõmu pisaraid, pea Zenowewa, pea jälle Walurika peale waadates, keda nad, oma kassa tema pea peale pan-

nes, õnnistasiwad ja ikka ja jälle ikka Jumalat kiites küllalt ei jõudnud öölda: „Oh kui suurt armu Jumal meid meie wanas eas lasseb maitse-
feda! meie nutšime oma Jenowewa pärast kurb-
tuse pisaraid, nüüd nutame jälle rõõmu pisa-
raid, sest et meie filmad mitte üksnes oma
tütart, wait ka lapse last on näha saanud.
Issanda nimi olgu kiidetud ja auustud!“ —

Sellepeale astus wana auus piiskop lähe-
male ja käsja nende peal hoides, ütles ta kui
õnnistades: „Nüüd on Issand seda tõeks last-
nud minna, mis mu süda juba ette aimas, et
Jenowewaga midagi iseäraliku pidi sündima.
Ta on aga ka kurbastuse ja wihma pilwede
järele oma armu päewa paistet lastnud paista
teie kõikide peale. Teie rõõmu filmaweepisarak
on kui kaste põuasel ajal, teie südametele. Sest
mitme häda ja risti läbi peame meie Jumala
riiki pärima. Mis on ka kõik maailma rõõ-
mud muud, kui üks etteaimamine selle tulewase
auu wastu, mis meid taewas ootab ja mis sa
mu tütar Jenowewa, oma kannatamise ja waga
eluga oled ära teeninud. Tuld saab tules se-
letatud, enne kui ta puhtaks saab, nõnda saa-
wad ka meie südamed ristis, wiletsuses, hädas
ja waewas, puhastatud ja kui läbisõelatud, kõi-
gest umbrohu prügist ja tühjaist maailma les-
tadest, nii, et meie kui puhas nisu wõiks taewa
aita kogutud saada. — Sellepärast õntsad on

need, kes ristis ja wiletsuses kindlaks jäewad oma Jumala peale, need wõidawad.

Reljasteistkümnes peatük.

Waga Jenowewa ja kuri Golo.

Waga Jenowewa elas peale oma kannatamise aega krahtw Siegwriediga õnneliku abielu. Tema kõige suurem hool oli waeste ja armatumate eest hoolekandmine. Igal pool, kus abi tartwis, seal oli Jenowewa ka kohe abiks. Waesed ja hädalised ei läinud ilma nõuu ja abita tema juurest ära. Ta käis haige ja surijate juures, neid trööstimas ja nende hinge Jumala sõnaga igawese elu wastu finnitades. Ligidalt ja kaugelt ruttasiwad inimesed lossi, et Jenowewat näha ja mõndagi waga õpetust tema suust kuulda saaks. Ta noomis kõiki, et nad wagaste ja auusaste elaksiwad, sest et kes puh-
tab südames, need peawad Jumala riiki päri-
ma. Kõikidele oli ta kui wagaduse eestuju. Sellepärast ütles ka wana auus piiskop: „Keda Jumal karistab, seda tema ka armastab ja lasseb tema läbi mõnikord suurt imet sündida, mis kõige inimestele kasuks on, sest Jenowewa

kannatamise läbi saavad palju uskus kindlaks
tud, kes enne Jumaliku abi peale kabe wabel
olivad."

Nii kui Zenowewa koididele wagaduse ees-
kujuks oli, nõnda oli kuri Golo jälle kui kur-
juse eeskuju ja peegel. Saadan oli teda sel-
lets wälja walinud, et ta waga Zenowewa
usku pidi katsuma, kelle hing ometegi puhtaks
jõi kuusatuses ja kannatamises. Nii kui waga
Zenowewa südames juba siin maailmas taewa
rahu walitses; nõnda piinas Golot wangitornis
juba kuri südame tunnistus kui põrgu tuli.
Kohus oli Golot hirmsa surma mõistnud. Ta
pidi nelja hobuse ehk härja wabel lõhki kistud
saama. Zenowewa palwe peale aga sai tale
elu kingitud, kuna ta elu otsani wangis pidi
olema. Kui rahwas Golot waatama läksiwad,
siis ütles wangihoidja iga kord: „Tulge ja
waatke, kui hirmus ta on!“ Ja tõeste, Golo
oli hirmus. Ta juuksed rippusiwad kui mets-
härja lakk mõõda filmnägu alla. Piik sassis
habe tegi teda weel toledamaks, mis kui juus-
tega ühte näis olewat kaswanud, muud kui kaks
kiirgawat filma wälkusiwad arglikult luurates
pea luu seest wälja ja kust ta filmnägu weel
kariwade wabelt wälja paistis, siis ei saanud
sest diete arugi, sest et see tuhafarwa kollakas
hall oli, kui wangihoone seenetanud seinadki.

Kole wangitorn üksi ei olnud Golot mitte nõnda hirmsaks jõudnud muuta, waid seda tegi ta kuri südame tunnistus, mis teda ööd kui päewad alati piinas. Ta oli wähest kui meeletu ja mõirgas kui härg oma raskeid ahelaid pragistades ja tagus pead wastu seina. Kui ta pisut jälle mõistlikum oli, siis rääkis ta mitmesuguseid juttusi, mis pealtkuulajatel ihu karwad wärisema pani.

„Mina jöle! seitsemekordne jöle ja narr, kes mina olin!“ kirjendas ta tihti walju, luust läbilõikawa healega. „Häda sellele, kes Sumalast ära taganeb ja oma südames kurjale maad annab, ega oma südame tunnistuse healt enam kuulda ei wõta! Patu ja kurjuse eeswili on esite küll magus, aga pärast on ta ometegi wiha kui sapp! Häda! häda sellele, kes keeldub asja püiab kätte saada!“ —

Mõnikord küsis ta jälle, et kas Zenowewa juba pidi olema üles leitud ja kui seda temale sai ööldud, siis ütles ta hädalise healega: „Sumal on õige kohtumõistja, aga ta nuhtleb mind selle eest ka hirmsaste? Zenowewat peastis ta selle koleda wangikoopast, aga mind wiiskas ta tema asemele seia. „Ja, ja, ja“ — ütles ta ja lõi käega kõwaste wastu kiwi põrandat, — „seal istus ta, kus ma nüüd pean istuma. Usute teie nüüd, et Sumal püha ja õige on?“

Wahest ütles ta jälle, kui teda waatama
mindi: „Sumalale tänu! Ometegi ükskord saan
ma sest piinast lahti. Tulite mind ometi surma
platsile wiima. Ma tulen heameelega! ma olen
ühe ilmasüita ema tema pojaga ära tapnud —
sellepärast peab ka minu pea saama otsast ära
löödud. Ma olen ilmasüita werd ärawalanud
— waadake kuidas mu käed werised on —
waadake aga, waadake heaste, — üle ja üle
on nad werega kaetud! Waadake, kuidas mu
filmawee pisarad jdena jookswad, need ei tee
neid enam walgeks, sellepärast peab ka minu
weri hukkamise platsi peal jooksuma. Ma ta-
han seda heameelega! Pareml on elu timmuka
kirwe all lõpetada, kui seda hirmust piina kan-
natada, mis seal — seal — seal sees,“ ta
näitas südame kohta käega — „weel kauem
kannatada!“

Nega mööda läks Golo ikka hirmsamaks ja
foledamaks. Niipea kui wangihoone uks lahti
läks ja ta inimesi nägi, siis karjus ta: „Wiige
mind hukkamise platsi, et ma surma saaks! noh,
kas teie ei wii mind ometegi ükskord! Ah, ja!
Teie omad käed on ka täis werd ja filmawee
pisaraid. Näidake mulle oma käsja, et seal
ole were plekkid, mis õnnetumate, ilmasüita ini-
meste werest haurawad. Teie olete kõik niisama
sugused suured kurjategijad kui minagi. Tulge

minu juure, — siia. Siin on ka teie koht ja ase!" Ta keeras ennast selle juures külite, üteldes: Waadake, waadake, seal — siin, on ka tulewikus teie ase, siin on ka weel teile ruumi — ruumi küllalte. Teie olete kõik suured kurjategijad ja peate ka siis minu juures olema." —

Kõik pealtwaatajad ütlesiwad seda nähes hirmu wärinaga: „Ennem elaksime meie küll alasti ja nälgas metsa koopas ja närksime rohu juure puhta südametunnistusega, nii kui waga ja ilmasüita Jenowewa, ennem kui meie Golo asemel oleksime olnud külluses — kelle wiimne ots nii hirmus ja kole on Jenowewa nüüdse auu ja rõõmu wastu.“

„Seal on teil küll õigus!“ ütles wangi hoidja uft enese taga lufku keerates ja kätsejad Golot mürama jättes. „Nõnda on kõige kurjategijate wiimne ots, kole ja hirmus.“

Säherduses jampsimise tujus elas Golo palju aastaid. Kas tema surm rahulise oli, seda ei ole teada. Wanad kirjavad räägitud, et tema enne rahu ei olla saanud, kui temaga ometi nii sai tehtud, kuidas ta soovis.

Wiieſteistkümmes peatük.

Jenowewa mälestused.

Kui kaua Jenowewa pärast seda on elanud, ei teata mitte selgeste. Nii kaua kui ta aga elas, elas ta üht waigist rahulist ja rõõmu elu waestele head tehes. Wanad kirjad räägivad, et ta kõit oma wara on waeste heaks ohwerdanud, mis teda ka keegi ei keelanud. Ta suri õntſaste ja maenitſes weel kõiki, et n'ad Sumalat pidivad kartma ja armastama. Temale ei olnud surm muud, kui õnnis magama uinumine. Kui päew selgeste looja lähed punades oma wiimſeid kulla karwa jooni laijali lautades nõnda oli ka waga kannataja Jenowewa õnnis lahkumine ja nii, kui päike teisel homikul weel palju suurema auu ja iluga teisest äärest jälle ülesse tõuseb kõiki elule äratades, nõnda saab ka waga Jenowewa ülestõusmine wiimſel päewal olema.

Kui Jenowewat maeti, siis oli kõik ümberkaudne rahwas matuse paika kottu kogunud, kes teda tema wiimſe hingamise paika saatſiwad. Tema haua peal walati kibedaid filmawee pisa-raid. Kõige kurwemad aga oliwad Siegwried

ja Walurikas, kelle kurvastusel enam otjagi ei olnud. Hirwe lehm aga ei tulnud enam Senowewa haua juurest ära, waid surigi senna. Ta ei söönud ega joonud enam, ehk tale küll pakuti. Krahw lasi toreda marmori kiwi peale Senowewa elulou alla ka hirwe fuju lõigata.

Metsa koopa juure lasi krahw Senowewa soowimise peale ühe kabeli ja maja ehitada, kus wagad inimesed, kes ilma müraft ja käraft wäsinud, waigist elu wõisiwad elada Jumalat paludes, keda waga piiskop Hilbolw sisse pühit-
ses. Rahwas nimetas kabelit „Raesterahwa kabel.“ Senowewa elulugu oli ilusa kirjade ja pildi kujudega kabeli seestpoolt seinte peale maalitud. Wäike puust rist aga, mis neile kõigile nii armas ja kallis oli, sai pärast Walurika surma ära kullatud ja siis jäedawaks mälestuseks Altari peale pandud. Rauda weel näidati seda kohta kus Senowewa oli elanud, kus ta palunud ja hallikast, kust ta joonud. Rahwas auustas Senowewat kui üht püha inimest ja weel mitmekümne aasta pärast oli see mitmelgi wana raulal suureks auuks, kui ta ütelda wõis:
„Kui ma weel alles laps olin, siis olen ma

Zenowewat isi näinud!" Selle peale jutustas ta oma laste lastele, kuidas Zenowewa elanud ja mis ta rääkinud.

Siegwriedsburgi ehk Siegwriedsheimi loss, mis rahwa juus aga Siegmern ehk Simmern sai kutsutud, kus Siegwried ja Zenowewa elasid on aja jooksul, nii kui kõik wanaaegsed lossid, sõdadest ära purustatud. Mõned müüri riismed on aga weel tänapäewgi näha Koblentzi linna lähedal, Alt-Simmerni nime all. Zenowewa mälestus on aga siiski alal hoitud saanud ja kestab põlwest põlweni edasi.

Lõpe sõna.

Zenowewa elulugu, mis praegu lõpetasime jutustamast on kirjade järele see kõige tõelikum. Et Drako waim ennast Siegwriedile näitnud ja nõija naene Zenowewa ja Drakoga tembutanud, ei ole ega näita mitte tõsi olemat, nii kui mõnes raamatus Zenowewa elulou ilustuseks ja kaunistuseks on kirjutud; sest Sumalakartlit

krabw ei oleks ilmaški ndia naese juure läinud
nduu küsima ehk ta küll häkiline oli. Sellest
kõigest ei seisa wana kirjades midagi.

Staamatu wäljaandja.

Krahw leiab Jenowewat oma poeaga
pimeda laane koopast.